

KANDIDATUPPSATS

AVANCERAD NIVÅ

Våren 2012

Sektionen för lärande och miljö
Samhällskunskap IV, SSH72L

Du sköna fria värld

En analys av globaliseringsdebatten utifrån ett
makt- och hegemoniperspektiv

Författare

Henrik Ernestrand

Handledare

Peter Gustavsson

Examinator

Sinikka Neuhaus

Brave Free World

An analysis of the globalization debate
from a power and hegemony perspective

Abstract

This essay aims to emphasize and clarify the positions that exist within the current globalization debate. The positions are the neo-liberal, the opponents, the pragmatists and the skeptics. The text presents and explains their ideological, moral and political positions and beliefs about the world, the nation state, the society and the individual; in light of Steven Lukes' and Antonio Gramsci's theories regarding the interaction and the relationship between power and hegemony. The methodological starting point is the ideology-critical analysis; in which their arguments in the current globalization debate is highlighted and categorized. The neo-liberals consider globalization as a tool to legitimize the notion of the free, rational and autonomous individual – who in a free market chooses to contract, interact and relate to each other without facing any government intervention. Opponents see that globalization does not necessarily have to mean the spread of neoliberal economic doctrines – or government deregulation or privatization – but instead may represent a path towards a more just, democratic and inclusive world. Between these two diametrically opposed positions are the pragmatists; who argue that there must be a balance between political and economic freedom and government regulation and their institutional powers. Only then will globalization have the desired effects needed to be able to lift nations out of poverty, bring well being and evoke a greater temporal coherence at the global level. Finally, the skeptics' viewpoint is that the concept of globalization is misleading and is used mainly as a diversion to hide the real interests – namely the U.S. ambitions to maintain its hegemonic position to continue to spread their neo-liberal ideology through the principles of free trade and democratization through the abolition of the welfare state. The analysis shows that the globalization debate is not primarily about what arguments are discussed at the present time, but instead deals with the political and ideological beliefs concerning how society should be designed and how the world should be comprehended and understood. The globalization debate is really about the individual and collective consciousness created by the liberal hegemonic exercise of power, and how this influence is manifested through the intellectual and moral leadership of the ruling class in the world today.

Key words: globalization, power, hegemony, ideology, neo-liberalism, marxism, socialism, opponents, pragmatists, skeptics, capitalism, doctrine, free-trade, democracy, interests, markets, nation state, structures, modernism, postmodernism, world system theory

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	6
1.1 Syfte och problemformulering.....	15
1.2 Disposition	15
2. Makt och hegemoni: En teoretisk utgångspunkt	16
2.1 Endimensionella maktperspektivet.....	16
2.2 Tvådimensionella maktperspektivet.....	17
2.3 Tredimensionella maktperspektivet.....	19
2.4 Makt och hegemoni: Ett gramscianskt perspektiv.....	20
3. Studiens tillvägagångssätt.....	25
3.1 Metodval: ideologikritisk analys	25
3.2 Genomförande av ideologikritisk analys.....	26
3.3 Urval och material	27
3.4 Avgränsningar	27
4. Globaliseringsdebattens positioner	28
4.1 Nyliberalerna.....	28
4.1.1 »Drömmen om Utopia«	28
4.1.2 »Du skall hava andra marknader jämte mig«	32
4.2 Motståndarna	36
4.2.1 »En rättvisare värld är möjlig«	36
4.2.2 »Staten och kapitalet, dom sitter inte i samma båt«	40
4.3 Pragmatikerna.....	44
4.3.1 »Den tredje vägen«	44
4.3.2 »Deus ex machina«.....	48
4.4 Skeptikerna.....	52
4.4.1 »Kejsarens gamla kläder«	52
4.4.2 »Och världen imploderade«.....	54
5. Avslutande analys och slutsatser	58
5.1 Om den nyliberala hegemonin och dess maktfunktion.....	58
5.2 Positionernas maktperspektiv	59
5.3 Slutsatser och vidare forskning	61
Referenser.....	63

1. Inledning

»Globalisering« är ordet på allas läppar; en inbegripen som snabbt förvandlats till ett slagord, en magisk besvärjelse, ett lösenord som skall öppna portarna till alla nuvarande och framtida mysterier. För somliga är »globalisering« det som vi är tvungna att göra om vi vill bli lyckliga; för andra bär »globalisering« skulden till vår olycka. För alla innebär emellertid »globalisering« världens okontrollerbara öde, en oåterkallelig process; det är därtill en process som drabbar oss alla i lika omfattning och på samma sätt.

Zygmunt Bauman¹

I december 1999 håller företrädare för Världshandelsorganisationen ett möte i Seattle på USA:s västkust. Ämnet för dagen är globaliseringen och dess effekter² gällande handelsliberalisering.³ Mötet störs dock av omfattande demonstrationer som inom kort tilltar i styrka. Slutligen leder dessa oroligheter till ordentliga konfrontationer mellan demonstranterna och polis. Gatorna fylls av tångasrök och mötet beskrivs som ett av de värsta politiska bråken i USA sedan 1960-talet. Undantagstillstånd införs och i medias ögon utpekas en minoritet av demonstranterna som vandaler och våldsvärkare när gatsten flyger i luften mot poliserna och ljudet av skyltfönsterglas som krossas obönhörligt ekar framför tv-kamerorna och mikrofonerna. Bilderna kablas ut över världen och dessa individer får därmed representera den samlade antiglobaliseringsrörelsen. Mot den massmediala bilden visade det sig istället att motståndet till Världshandelsorganisationens möte kommit från en ytterst heterogen grupp; inför mötet hade en protestlista skrivits under av 1,448 organisationer från 94 länder, med samlingsbeteckningen »det internationella civila samhället« och med krav på global rättvisa och global solidaritet.⁴

Proteströrelserna, demonstrationerna, oroligheterna och kraven på förändring skulle även komma att följa med in i nästa årtusende i städerna Washington D.C., Genua, Prag och Göteborg då företrädare för andra internationella organisationer såsom Internationella valutafonden, Världsbanken och G8 skulle mötas.⁵ I Göteborg under EU-toppmötet i juni 2001 kom antiglobaliseringskritikerna att överskuggas av ett liknande scenario som i Seattle, där polis och demonstranter rök ihop under liknande förhållanden. Terrorattentaten mot World Trade Center i New York samma höst kom även att återspegla en globaliseringens epok fast ur

¹ Zygmunt Bauman (2000): *Globalisering*. Lund: Studentlitteratur, s. 5.

² Håkan Thörn (2002): *Globaliseringens dimensioner: Nationalstat, världssamhälle, demokrati och sociala rörelser*. Stockholm: Atlas, s. 21 f.

³ Per Altenberg & Peter Kleen (2004): *Globalisering under attack*. Stockholm: SNS, s. 10.

⁴ Thörn (2002): s. 21 f.

⁵ *Ibid.*, s. 21 f.

ett säkerhetspolitiskt perspektiv; där global terrorism, osäkerhet och rädsla blev återkommande inslag i media och där USA:s fortsatta krig mot terrorismen dominerat de första politiska åren av det nya millenniet.⁶ Dessa aktioner och reaktioner är bara några exempel på och i enlighet med Jürgen Habermas uttalande (efter proteststormen mot USA:s andra Irakkrig) om att vi nu bevittnat existensen av ett »offentligt rum« – ett globalt och transkontinentalt forum där offentliga frågor kan dryftas, krav ställas och protestaktioner formas mellan anonyma medborgare och politiska förespråkare och hela nationer – där de senare utan större svårighet kan utsättas för det globala strålkastarljuset rörande ifrågasatta politiska toppmöten, kontroversiella åtstramningspaket eller krigsförklaringar. Det offentliga och diskursiva rummet skapar en länk mellan de anonyma och de makthavare vars senare beslut påverkar de förras levnads- och samhällssituation – den stora massan får via det offentliga rummet möjligheten att göra sin röst hörd i den internationella etern.⁷ Uppkomsten av dessa sociala proteströrelser ska också betraktas mot ljuset av att många av deras krav inte behandlas i tillräcklig omfattning »inom ramen för det parlamentariska systemet«.⁸

En av de större politiska och akademiska diskurserna under senare tid rör frågan om denna globalisering och huruvida denna process förbättrar, försämrar eller överhuvudtaget existerar i förhållande till de traditionella nationalstaternas form och funktion, politiken och ekonomin, våra vardagsliv och mänsklighetens framtid på jorden. Ämnet är i allra högsta grad en stridsfråga bland politiska makthavare, forskare på universiteten och högskolorna, journalister, ekonomiska förespråkare och samhällsdebattörer.⁹ Tvistefrågan rör även huruvida globaliseringen är att betrakta som framför allt en ekonomisk process och i så fall i vilken grad politiska, sociala och kulturella dimensioner ska vägas in för att uppnå en djupare förståelse för globaliseringens inverkan och effekter på individen, gruppen, nationalstaten och slutligen hela världssamfundet.¹⁰ Klart är att globaliseringens effekter kan sammankopplas med postmodernitetens strukturella samhällsordning, vilket innebär att de globala följderna påverkar hela samhällslivet på ett djupgående plan.¹¹ Inom detta omfattande diskussionsämne samsas och kolliderar vitt skilda politiska inriktningar såsom liberala förespråkare, konservativa,

⁶ Altenberg & Kleen (2004): s. 10.

⁷ Iris Marion Young (2007): *Globala utmaningar – Krig, självbestämmande och global rättvisa*. Hägersten: Tankekraft, s. 9.

⁸ Adrienne Sörbom & Magnus Wennerhag (2008): »Jag och resten av världen: Individuell och kollektiv politik inom den globala rättviserörelsen« i Helena Olofsdotter Stensöta, red., *Statsvetenskaplig Tidskrift, 2008, årg 89, nr 1*, s. 7.

⁹ David Held & Anthony McGrew (2002): *Den omstridda globaliseringen*. Göteborg: Daidalos, s. 11.

¹⁰ Hans Abrahamsson (2001): »Det gyllene tillfället att göra globaliseringen global« i Jens Ergon, red., *En annan värld är möjlig. En attentolog*. Stockholm: Manifest, s. 23.

¹¹ Ulrika Olausson (2005): *Medborgarskap och globalisering: Den diskursiva konstruktionen av politisk identitet*. Örebro universitet: Universitetsbiblioteket, s. 13.

nationalister, socialdemokrater, anarkister och marxister. Enbart själva begreppet i sig är föremål för diskussion och debatt.¹²

För att vidare förstå, analysera och förutse denna globalisering och den diskurs som omger den; kommer den här uppsatsen att framför allt vila på Antonio Gramscis (1891-1937) och Steven Lukes tankar om makt och hegemoni. Ur detta perspektiv ses globaliseringsdebatten som ett ideologiskt motiverat verktyg för att legitimera i synnerhet den rådande nyliberala världsordningen. Globaliseringsdiskursen handlar i grunden om hur makt fördelas i samhället; vilka aktörer och positioneringar som intar de ledande ställningarna och därmed dikterar villkoren för vad som ska betraktas som moraliskt rätt och riktigt samt politiskt förnuftigt och rationellt. I globaliseringsdebatten finns specifika liberala intressen och värderingar som genom att åberopa globaliseringen som något av naturen framvuxet och givet kan genomföra politiska åtgärdspaket som är i enlighet med deras idéer. Här ryms även motsatta politiska grupperingar och deras försvarsställningar; de olika relationerna till globaliseringsprocessen kan framför allt förstås genom att studera de olika sidornas argument och perspektiv, baserade på antingen ideologiska eller vetenskapliga utgångspunkter.¹³

Ulrich Beck betraktar globaliseringsprocessen mot bakgrund av det moderna samhällets upplösning; den sammanfaller med den postmoderna erans individualiseringsprocess och en avpolitiseringsprocess där samhället förlorat sin kollektiva självbild. För att möta en alltmer osäker framtid blir politiken allt mindre betydelsefull; istället dikterar den *ekonomiska* globaliseringen villkoren på bekostnad av välfärdsstaten och demokratin – den moderna erans byggstenar. I det moderna samhället där nationalstaten fortfarande spelade en central roll existerade det ett samspel mellan statliga interventioner på ekonomins område och marknadsekonomin som kraft i sig självt. I den postmoderna eran har detta samspel försvagats avsevärt.¹⁴ Vidare väljer Beck att göra en begreppsåtskillnad mellan *globaliseringen* och *globalitet* å ena sidan och *globalism* å den andra. Detta för att upplösa det moderna samhällets äldre och fastare benämningar på globaliseringsprocessen och samtidigt tydliggöra att den postmoderna tiden behöver utökade begrepp för att vi ska få mer förståelse för de mångskiftande och komplexa samhällsprocesser och strukturförändringar vi ser idag. Med *globalisering* avser Beck

¹² Held & McGrew (2002): s. 11.

¹³ För Gramscis vidare resonemang, förklaringsmodeller och politisk-filosofiska utgångspunkter; se *Brev från fängelset* (2007) och *En kollektiv intellektuell* (1967).

¹⁴ Ulrich Beck (1998b): *Vad innebär globaliseringen? Missuppfattningar och möjliga politiska svar*. Göteborg: Daidalos, s. 21 f.

de processer som via transnationella aktörer undergräver och på tvären förbinder nationalstaterna och dess suveränitet, makt, orienteringar, identiteter och nätverk [...] Globalisering innebär alltså *icke* världsstat [...] världssamhälle *utan världsstat* och *utan världsregering*.¹⁵

Med *globalitet* avses föreställningen att vår värld är ett »världssamhälle« och har varit det sedan en tid tillbaka – vår uppfattning om »det slutna rummet« är enkom en illusion; det finns idag ingen nation eller grupp som kan avskärma sig från resten av världen eller sluta att påverkas av den. Globalitet markerar den västerländska modellens självupplösning och identitetskris; gamla begrepp och modeller tilldelas inte längre samma innebörd – »själklarheterna« existerar inte längre. Istället har vi ett scenario där ekonomi, politik och kultur »stångas mot varandra«. Världen som existerar idag präglas av en mångfaldighet utan någon enhetlighet. Vad som uppfattas som *globala* fenomen kan vara allt ifrån ekonomiska transaktioner, risken för kärnvapenkrig, massmedias rapporter från världens alla hörn, miljöförstöringar, politiska toppmöten, et cetera. Allt detta utgör händelseförlopp eller osäkerhetsmoment som går över de traditionella nationalstatsgränserna. Det sistnämnda begreppet *globalism* är enligt Beck en annan benämning för världsmarknadens och nyliberalismens hegemoni; det vill säga en marknadsmässig och ideologisk dominans som breder ut sig på bekostnad av politiskt inflytande och makt – globalismen prioriterar endast den *ekonomiska* dimensionen av globaliseringen på bekostnad av variationerna kulturell, ekologisk eller politisk globalisering.¹⁶

Ur ett historiskt perspektiv innebar det kalla kriget (perioden 1946-1991) en prydligt uppdelad värld mellan väst och öst, det kapitalistiska USA mot det kommunistiska Sovjetunionen – huvudkombattanterna som under femtio år stred på den globala arenan och förde ideologiernas uttalande kamp; bedrev kapprustning och kärnvapenhot och skapade en terrorbalans som vid obalans skulle resultera i ett tredje världskrig och slutligen nukleär förintelse av mänskligheten. Kalla krigets slut skapade ett abrupt tomrum och en ny ovisshet inför framtiden. Med detta avslut avkunnades »historiens slut«, ideologiernas kamp var över och likaså den bipolära världssituationen. I denna postmoderna och osäkra samhällsbild kunde kapitalismen genom globaliseringens segertåg expandera sina intressesfärer, öka handelsutbytena och överskrida de territoriella nationalstatsgränserna.¹⁷ Globaliseringen efter

¹⁵ Ibid., s. 27.

¹⁶ Ibid., s. 23 ff.

¹⁷ Tina Østergaard Graven, Bent D. Jørgensen & Tomas Rydsmo (2000): »Inledning« i Tina Østergaard Graven, Bent D. Jørgensen & Tomas Rydsmo, red., *Globaliseringens vinnare och förlorare: Om marginalisering i globaliseringens kölvatten*. Göteborg: Padrigu Papers, s. 8 f.

kalla kriget innebar att politiken, ekonomin och kulturen hamnade under den liberala demokratins och kapitalismens paraply, vilket fick Storbritanniens dåvarande premiärminister Margaret Thatcher att proklamera att »*There is no alternative*« medan den moderate politikern Carl Bildt utropade globaliseringen som »*Den enda vägen*«. ¹⁸ Zygmunt Bauman beskriver tillståndet i kalla krigets kölvatten som

med den Stora schismen ur vägen framstår världen inte som en helhet längre; den ser snarare ut som ett fält av utspridda och disparata krafter som stelnar på platser som är svåra att förutsäga och som får upp fart som ingen riktigt vet hur man skall hejda. För att sammanfatta: *ingen verkar nu ha kontroll*. ¹⁹

Tina Graven Østergaard, Bent D. Jorgensen och Tomas Rydsmo gör ett försök att förklara globaliseringen etymologiskt genom att dra paralleller med det tidigare begreppet internationalisering, även om detta likställande av begreppen lättare kan leda till förvirring, eftersom internationalisering handlar om den historiska framväxten av internationella kontakter och handelsutbyten som pågått sedan tidigmodern tid, medan globaliseringens effekter på världssamfundet får mer genomgripande följder och består av en mer komplex sammansättning av politiska, ekonomiska och sociala simultana skeenden. ²⁰

Immanuel Wallerstein menar att denna åtskillnad som görs mellan å ena sidan den internationella handels- och kapitalutvecklingen sedan medeltidens slut och å andra sidan globaliseringens inträde i kalla krigets kölvatten enkom är en grav missuppfattning och resultatet av självbedrägeri, eftersom synsättet stipulerar att det skulle finnas två separata processer för att beskriva det ökade ekonomiska och politiska beroendet och samspelet i världen. I själva verket är de en och samma process. Att beskriva den nuvarande tidsåldern som en globaliseringens tidsålder som innebär nationalstaternas underkuvande inför marknadens hegemoni, politikens maktlöshet samt de kulturella identiteternas och självstyrets upplösning, menar Wallerstein är en felaktig uppfattning av verkligheten som tar fokus ifrån vad som är den egentliga världssituationen och problematiken; det kapitalistiska världssystemets inbyggda strukturella mekanismer och dess förändringsprocesser. Det är denna globala kapitalism och dess *oundvikliga* metamorfos som felaktigt beskrivs som den »moderna« globaliseringens förändringsprocesser under postmodernitetens tidsålder. ²¹

¹⁸ Naomi Klein (2002): *No Logo*. Stockholm: Ordfront, s. 8.

¹⁹ Bauman (2000): s. 58.

²⁰ Graven Østergaard, Jørgensen & Rydsmo (2000): s. 8 f.

²¹ Immanuel Wallerstein (2001): *Liberalismens död: Slutet på den rådande världsordningen*. Stockholm: Vertigo, s. 13 f.

Wallerstein beskriver globaliseringsprocessen som ett led i det kapitalistiska världssystemets livscykel; den finner sin födelse vid 1450-talet, upplever en period av normalitet för att sedan övergå i sin inbyggda systemkris som sammanfaller med våra dagar.²² Enligt Samir Amin sammanfaller kapitalismens strukturella kris med ett skeende i globaliseringsprocessen där ekonomiskt samspel och interdependens ökat mellan nationerna under senare tid, vilket inneburit att det ekonomiska uppsvinget som följde efter andra världskriget nu ersatts av stagnation.²³ Krisen uppstår eftersom vinsterna för produktionen inte motsvarar vinsterna för de investeringar som ska generera framtida utvecklingsmöjligheter för produktionskapaciteten. Inom ramen för det kapitalistiska systemets logiska resonemang krävs det då politiska åtgärder för att stödja och stimulera kapitalets fortgående expansion; därav införandet av en nyliberal politik och upprättandet av globala institutioner såsom Bretton Woods-institutionerna (däribland Internationella valutafonden och Världsbanken) för att underställa mindre ekonomier (i framför allt tredje världen) under globaliseringens krav och förutsättningar.²⁴ David Held och Anthony McGrew betecknar globaliseringen som att

transkontinentala flöden och interaktionsprocesser blir mer omfattande, går allt snabbare och får allt djupare verkningar. Uttrycket avser en förskjutning eller omvandling av den mänskliga sociala organisationens skala, som knyter samman vitt skilda samhällen och ökar räckvidden för olika slags maktrelationer tvärs över alla regioner och kontinenter.²⁵

I denna process finner Held två fenomen: intensifieringen av politiska, kulturella och sociala interaktioner på ett globalt plan samt det växande ömsesidiga beroendet såväl inom nationalstater som mellan dem. Denna process påverkar alla stater i någon form oavsett om de är demokratiskt styrda eller inte. Häri finns ett komplex nätverk av diverse ämnesområden som på ett eller annat sätt integrerar med varandra; däribland politiska, ekonomiska, tekniska, juridiska och miljömässiga aspekter. Globaliseringsprocessen verkar framför allt exkluderande; att ta del av dess positiva effekter (som ekonomisk tillväxt) är få stater förunnat; förklaringen ligger framför allt i ett ekonomiskt beroende mellan staterna – grundlagda genom historiska skeenden såsom kolonisering och imperialism samt skilda ekonomiska grundförutsättningar och utvecklingsmönster.²⁶

²² Ibid., s. 13 f.

²³ Samir Amin (1998): *Kapitalism i globaliseringens tid: Styrningen av vår tids samhälle*. Göteborg: Daidalos, s. 49.

²⁴ Ibid., s. 10 f.

²⁵ Held & McGrew (2002): s. 11.

²⁶ David Held (2005): *Demokratimodeller: Från klassisk demokrati till demokratisk autonomi*. Göteborg: Daidalos, s. 414 ff.

Held och McGrew redogör vidare för att denna process ska uppfattas som att världen inte nödvändigtvis blir mer integrerad i förståelsen sammanhållen och enig, eller att denna process per automatik blir av harmonisk karaktär för alla inblandade i världssamfundet – att interaktionen skulle utgöra de första stegen mot en framtida global utopi.²⁷ Istället kan riktningen gå åt motsatt håll²⁸ eftersom utestängandet kan underblåsa reaktionära, protektionistiska eller främlingsfientliga idéströmningar och aktioner.²⁹ Hotbilden konstrueras genom att globaliseringsprocessen anses skapa nya politiska och rättsliga föreskrifter genom internationell lagstiftning, vilka sammantaget utgör en ny sorts världsordning som fungerar på en överstatlig nivå. Detta innebär att nationalstaternas tidigare autonomi liksom handlingskraft i frågor som rör politiska rättigheter urholkas eller ersätts.³⁰

Johan Norberg ser globaliseringen som en möjlighet att utöka den individuella och liberala friheten, överskrida nationalstaternas byråkrati och krångliga politiska regelverk och sprida marknadsekonomins och frihandelns doktriner. Den bildar en politiskt okontrollerbar och decentraliserad process som ger ökad välfärd varhelst den rotar sig, föder demokratiska idéer och luckrar upp rigida politiska maktstrukturer och invanda föreställningar om vad som egentligen är ett gott liv.³¹ Martin Wolf klagör vidare att globaliseringen är

lika betydelsefull idag som någonsin tidigare [...] vår tids största händelse. Den har gagnat hundratals miljoner människor och bidragit till den största minskningen någonsin av den andel av mänskligheten som lever i extrem fattigdom. Fortfarande återstår uppgiften att sprida globaliseringens välsignelser vidare än vad som gjorts någon gång tidigare.³²

Kritikerna menar att globaliseringen som ett politiskt instrument för liberalisering inom ekonomi och politik får konsekvenserna att de demokratiska idealen, kulturerna och välfärdsstaterna, miljön och de folkliga massornas självbestämmande offras på altaret. Med denna process får den kapitalistiska girigheten ett ansikte; den smittar av sig på modernitetens samhällsbärande institutioner likt ett virus, ger dem feber för att sedan ta död på dem; undergräver deras legitimitet och maktfunktioner och kastar in ordnade strukturer i politiskt

²⁷ Held & McGrew (2002): s. 11.

²⁸ Held (2005): s. 415.

²⁹ Held & McGrew (2002): s. 11.

³⁰ Ludvig Beckman, Ulf Mörkenstam & Jouni Reinikainen (2010): »Globalisation and New Political Rights. The Challenges of the Rights to Inclusion, Self-Determination and Secession« i Magnus Erlandsson, red., *Statsvetenskaplig Tidskrift 2010, årg 112, nr 1*, s. 42.

³¹ Johan Norberg (2001a): *Till världskapitalismens försvar*. Stockholm: Timbro, s. 8 f.

³² Martin Wolf (2006): *Så fungerar globaliseringen*. Stockholm: SNS, s. 19 f.

kaos, finansiell instabilitet och framtida osäkerhet.³³ Roland Poirier Martinsson menar att globaliseringsdebatten framför allt har två huvudaktörer; *rättvisglobalister* respektive *marknadsglobalister*, där de förra framför allt riktar sin kritik mot marknadens nyliberala ideologi medan de senare omfamnar den.³⁴

I Mikael Löfgrens förord till Naomi Kleins *No Logo* beskriver han globaliseringen med fyra punkter:

- att den innebär en *global produktion och arbetsfördelning*.
- att den formar en ny världsordning baserad på en nyliberal hegemoni som uppstod efter kalla kriget (jmf Becks *globalism*).
- att den innebär en *kulturell globalisering*; det vill säga ett utbyte av livsstilar och varumärkespåverkan (massmedias roll).
- att den fungerar som katalysator för det samlade globaliseringskritiska motståndet (*den alternativa vägen*).³⁵

I globaliseringsprocessen identifierar Graven Østergaard, Jørgensen och Rydsmo tre övergripande och genomgående tendenser, vilka innebär att det sker »en enorm tillväxt i transnationella bolag, vars ekonomiska och teknologiska förmåga överstiger flera av världens stater« liksom att det sker en »övergång från en bipolär värld uppdelad i maktblock och politiskt militära system« till »ett ömsesidigt beroende mellan stater i ett globalt system«. Slutligen har även teknologiska framsteg inom telefoni och data möjliggjort snabbare kommunikation; den generella uppfattningen är att tid och avstånd har minskat mellan människor världen runt tack vare denna informationsteknologiska utveckling.³⁶ Vidare menar Hans Abrahamsson att det finns fyra framträdande uppfattningar gällande globaliseringen: för det första att den betraktas som något upplyftande (det *positiva*); för det andra att den utgör ett hot (det *negativa*); för det tredje att globaliseringen existerar oavsett det politiska eller vetenskapliga förhållningssättet till den (det *realistiska* eller *pragmatiska*); och slutligen att globaliseringsprocessen enkom är en mytbildning (det *konstruerade* eller den *skeptiska*).³⁷

Ska man dra några generella slutsatser baserat på ovanstående text om globaliseringen framstår diskursen kring den som splittrad och invecklad; olika parter kan redovisa diametralt olika synsätt och perspektiv på vad globalisering är, vad den förmår sig göra och vilka konsekvenser (bra som dåliga) den kan medföra. Finns den ens överhuvudtaget? Bakom deras

³³ Ibid., s. 34.

³⁴ Roland Poirier Martinsson (2011): »Marknadsglobalism och rättvisglobalism – finns det alternativ? « i Eva Cooper, red., *Globaliseringens triumf? 10 år efter Göteborgskravallerna*. Stockholm: Timbro, s. 101 f.

³⁵ Naomi Klein (2002): s. 7 f.

³⁶ Graven Østergaard, Jørgensen & Rydsmo (2000): s. 8 f.

³⁷ Hans Abrahamsson (2001): s. 23.

antaganden ligger en kompott av ideologiska, politiska, ekonomiska, vetenskapliga och moraliska ståndpunkter och överväganden. Debatten som sådan är högaktuell, infekterad och påverkbar inom såväl den politiska som vetenskapliga sfären. I detta sammelsurium är det dock viktigt att inte tappa fotfästet; vad globalisering *egentligen* består av är en ideologisk förklädning som döljer begrepp såsom makt, hegemoni, värderingar och intressen i sina djupa fickor. Inget synsätt, inget politiskt- eller samhällsvetenskapligt perspektiv; ingen uppfattning om hur världen är beskaffad är av naturen given och evig. Allting i samhället består av konstruktioner – politiska, sociala, historiska, ekonomiska, moraliska, religiösa sådana. Globaliseringen är ett framstående exempel. Det spelar ingen roll hur raffinerad i sin skapelse den än må vara, hur snillrikt konstruerad den än må framställas eller hur vältaligt den än må framföras – til syvende og sidst är den fortfarande en produkt av det mänskliga intellektet. Eller brist på intellekt. Och därmed öppnas möjligheten till att den kan utvecklas, reformeras eller förhindras. Denna insikt och inställning till globaliseringen blir den här uppsatsens huvudsakliga syfte att frambringa.

1.1 Syfte och problemformulering

Syftet med uppsatsen är att belysa den politiska och samhällsvetenskapliga globaliseringsdebatten ur ett ideologikritiskt perspektiv, och därigenom problematisera hur debattens olika positioners (de nyliberalas, motståndarnas, pragmatikernas samt skeptikernas) ideologiska och empiriska ståndpunkter relateras till globaliseringsprocessen. Vidare sätts deras förhållningssätt till globaliseringen in i ett makt- och hegemoniperspektiv såsom dessa definieras genom Steven Lukes och Antonio Gramsci.

En central problemformulering är vilken ideologi, vilka intressen och värderingar som utövar en hegemonisk maktposition i dagens politiska och samhällsvetenskapliga klimat, hur denna maktutövning gestaltar sig och på vilka sätt den dominerar globaliseringsdebatten.

1.2 Disposition

Uppsatsen är indelad i fem delar, där första delen utgörs av ett inledningsavsnitt samt redogörelse för uppsatsens syfte och problemformulering. I andra delen presenteras den teoretiska och filosofiska bakgrunden för uppsatsens huvudsakliga undersökningsområde liksom en beskrivning för den tidigare forskning som gjorts. Del tre tar upp studiens tillvägagångssätt där den ideologikritiska analysen och metoden beskrivs, liksom vilka metodologiska avgränsningar som gjorts. Fjärde delen är uppsatsens analyskapitel; här presenteras vilka som är globaliseringsdebattens positioner, vad som är deras ideologiska och empiriska utgångspunkter samt vilken inställning de har gentemot globaliseringen. Femte och sista delen innehåller en avslutande analys, vilken sammanfogar analysdelen med teoriavsnittet där vidare resonemang och reflektion görs. Avsnittet innehåller även ytterligare diskussion gällande alternativa forskningsområden som rör globaliseringen och de centrala begrepp och teorier som omger den.

2. Makt och hegemoni: En teoretisk utgångspunkt

[d]en härskande klassens tankar är under varje epok de härskande tankarna, dvs den klass, som är den härskande *materiella* klassen i samhället, är samtidigt dess härskande *andliga* makt. Den klass, som förfogar över de materiella produktionsmedlen, förfogar därmed också över de andliga produktionsmedlen, så att deras tankar, som måste undvara de andliga produktionsmedlen, därmed också normalt sett är de underkastade de förras tankar.

Karl Marx och Friedrich Engels³⁸

2.1 Endimensionella maktperspektivet

Steven Lukes redogör för att det existerar tre maktperspektiv (eller *maktdimensioner*), där det första perspektivet framför allt hämtar sina intellektuella näringar från pluralistiska³⁹ tänkare såsom Robert Dahl, Nelson Polsby, Raymond Wolfinger och Richard Merelman. I denna mening ses maktbegreppet ur ett elitistiskt perspektiv där person A genom sin maktutövning får person B att agera såsom person A vill. I detta fall agerar B således enligt vad A *önskar* och inte vad B *egentligen* skulle ha gjort. Ur detta perspektiv ser Dahl ett uttryck för maktförhållandets strukturella benägenhet när den appliceras på beslutsfattande. Makten är enligt Dahl och hans kollegor fördelade pluralistiskt (inom ramen för deras forskningsområde på det amerikanska politiska systemet och på delstaternas maktbefogenheter).⁴⁰

Lukes avviker dock från deras pluralistiska tänkande gällande deras angreppssätt på maktdefinitionen och slutsatserna därav, och menar istället att deras pluralism egentligen är icke-pluralism; deras teorier, metoder och resultat pekar istället på motsatsen eftersom maktstrukturerna är icke-pluralistiska. Pluralisternas metod gick ut på att identifiera och betrakta makten som ett *inflytande*; genom att studera det politiska *beslutsfattandet* kunde de avkodifiera de maktrelationer som kunde skönjas. Således menar Polsby att man kan iaktta maktförhållanden empiriskt genom att studera vilka individer eller grupper som får sin vilja igenom vid ett beslutsfattande, eftersom det vid dessa tillfällen avspeglar sig vem eller vilka som har makten – och därigenom är kapabla att ta konflikten och påverka utgången när samtycke mellan parterna uteblir.⁴¹

³⁸ Steven Lukes (2008): *Maktens ansikten*. Göteborg: Daidalos, s. 165.

³⁹ Pluralismen markerar en politisk-analytisk inriktning där fokus ligger på gruppdynamiken och aktiviteterna hos medlemmar som ingår i olika föreningsliv, religiösa samfund, fackföreningar eller affärsorganisationer. De pluralistiska tänkarna studerar även det politiska livets uppkomna konkurrenssituationer vid val eller debatter. (Källa: Held (2005): s. 247).

⁴⁰ *Ibid.*, s. 24.

⁴¹ *Ibid.*, s. 24.

Den pluralistiska (och med Lukes terminologi *endimensionella* synsättet på makt) innebär att makten koncentreras till öppen och påtaglig maktutövning där konflikter genom *handling* gällande vissa specifika beslutsfrågor kan observeras. Bakom föreliggande maktutövning ligger olika aktörers *intressen* som i pluralisternas ögon betraktas som preferenser – här finns kärnan i själva maktutövningen, nämligen olika sympatier som kolliderar och konflikt uppstår. Utan denna konflikt finns det enligt pluralisterna ingen maktutövning. Det är heller inte så att dessa preferenser skulle vara *omedvetna* eller medvetet *dolda*; individernas, gruppernas eller klassernas skilda intressen är alltid avsiktligt skapade och därför alltid observerbara.⁴²

2.2 Tvådimensionella maktperspektivet

Det tvådimensionella maktperspektivet är framför allt skapat som en kritik och reaktion mot det endimensionella; det förtydligar att makten förvisso kan vara observerbar genom att studera olika individers/grupper/klassers skilda intressen och konflikten som uppstår vid oenighet, följt av vilka som får sin vilja igenom vid beslut – resultatet visar då tydligt maktens ansikte i offentligheten. A bestämmer över B och B »lägger sig« gentemot A. I denna tvådimensionella maktutövning finns inte enbart tanken att A styr B genom beslut – bakom det enkom synbara kan A även ha skapat eller upphöjt politiska och sociala värderingar som i sin tur format ett institutionellt ramverk som gynnar A:s intressen gentemot B. Detta visar sig tydligt i debatten då B blir *förhindrad* att föra in frågeställningar som på allvar hotar A:s ställning. Frågorna begränsas till den karaktären att A hela tiden har förmågan att slå tillbaka mot B. Två framträdande forskare som riktar sin kritik mot det endimensionella synsättet är Peter Bachrach och Morton S. Baratz; där de menar att debatten mellan två läger också inbegriper

en serie förhäskande värderingar, åsikter, ritualer och institutionella procedurer (»spelregler«) som systematiskt och konsekvent verkar till förmån för vissa personer eller grupper på andras bekostnad. De som drar nytta av detta sitter i en fördelaktig position för att försvara och främja sina egenintressen [...] i den utsträckning en person eller grupp – medvetet eller omedvetet – skapar eller förstärker hinder mot att konflikter dryftas offentligt, har den personen eller gruppen makt.⁴³

I denna mer komplexa bild av maktbegreppet identifierar Bachrach och Baratz således att förhållandet mellan A och B också handlar om vad de kallar för »mobilisering av partiskhet« såsom den beskrivs i citatet ovan. Det synbara beslutsfattandet som leder till att A får sin vilja

⁴² Ibid., s. 24.

⁴³ Ibid., s. 28.

igenom gentemot B, backas också upp av dessa osynliga och synliga mobiliseringsaktioner som omsluter och väger tungt mot B:s förmåga att vinna över A. I detta blir konflikten mellan parterna empiriskt observerbart som dock innesluter långt mer mångfasetterade och komplicerade strukturella makt- och samhällsförhållanden.⁴⁴

Vidare menar Lukes att Bachrach och Baratz använder sig av fem centrala begrepp för att förstå och tydligare definiera maktbegreppet; vilka är i bokstavsordning *auktoritet*, *inflytande*, *manipulation*, *styrka* och *tvång*. *Auktoritet* innebär att B viker sig inför A eftersom B inser att A:s argument sammanfaller med B:s egna värderingar och att detta ses som förnuftigt och legitimt. Här är det inte enbart A:s förmåga att argumentera över B utan även »förnuftiga« och »legitima« bakomliggande strukturella processer (som till exempel politiska institutioner och etiska och moraliska uppfattningar) som appellerar till B:s egna värderingsmönster som ska vägas in. *Inflytande* visar sig i debatten när A inte behöver använda sig av (vare sig öppna eller dolda) hot om repressalier för att övertyga B. *Manipulation* innebär att B lägger sig gentemot A utan att vara medveten om varifrån eller hur påtryckningarna gestaltar sig. Detta sammankopplas med *styrka* där A får sin vilja realiserad genom att underlåta B att överhuvudtaget välja utväg i debatten, trots att B fortfarande vidhåller sin motsatta ståndpunkt.⁴⁵

Ur detta perspektiv blir manipulationen ett *sub*-begrepp till styrka; A behöver inte ens hörsamma vad B har att säga överhuvudtaget och har makten att attackera B utan att B egentligen behöver vara medveten om sin underlägsenhet. Slutligen innebär *tvång* att A hotar med konsekvenser om inte B agerar i enlighet med A:s vilja. Kontentan av det tvådimensionella maktperspektivet sträcker sig således längre i sin analys av maktutövningen mellan parterna, då den inte enbart vill avtäcka synbart beslutsfattande utan även *icke-beslutsfattande*; där bakomliggande intressen och värderingar spelar en avgörande roll för B:s beslut gentemot A. Bachrach och Baratz menar att det inte enbart ska vara politiska frågor som öppet dryftas i debatten, utan även *potentiella frågor* som lurar i det fördolda – under ytan. Det är på detta plan som beslut redan innan de kommit upp till ytan (offentlighetens ljus) kan förhindras genom maktutövning; ett dilemma som förespråkare av det endimensionella perspektivet väljer att negligera eller förkasta.⁴⁶

⁴⁴ Ibid., s. 29.

⁴⁵ Ibid., s. 29.

⁴⁶ Ibid., s. 29.

2.3 Tredimensionella maktperspektivet

Lukes redogör för att det tvådimensionella maktperspektivet erbjuder en önskvärd kritik av det endimensionella, men menar vidare att det inte är fullödigt i sin analys; i sin egen kritik av det tvådimensionella sätter han upp tre punkter:

- *ett begränsat behavioristiskt synsätt*; som innebär att till exempel Bachrach och Baratz agerar inom ramarna för behaviorismen, vilket leder till att deras kritik av det endimensionella förhåller sig till att enbart studera påtagligt agerande och synbart beteende mellan parterna. De tenderar att rikta uppmärksamheten enkom på dessa »offentliga« konflikter och konkreta beslut som empiriskt kan undersökas och förstås. Dessutom tar de inte hänsyn till mer kollektiva maktuppfattningar; istället anlägger de i enlighet med pluralisterna ett individualistiskt perspektiv som missar »socialt bestämda och kulturellt formade gruppbetenden och institutionella procedurer«. Att studera enskilda individers val och icke-val är en helt annan sak än att studera maktstrukturer inom det politiska eller juridiska systemets *partiskhet*, vars utformning får konsekvenserna att det inte spelar någon roll huruvida individen ifråga gör ett medvetet val eller inte i en maktsituation. Eftersom systemet agerar partiskt *behöver* det inte finnas någon medvetenhet hos någon av aktörerna A eller B om maktförhållandet mellan dem. Här menar Lukes att fokuseringen på kollektiva och strukturella maktutövningar baserar sig på två skilda saker; å ena sidan kollektivt handlande från grupper (till exempel politiska partier), klasser eller institutioner, å andra sidan systematiska och organisatoriska beslutsformer. Eftersom pluralisterna uppfattar dessa strukturella och kollektiva synsätt som svåra att analysera genom individuella utgångspunkter tenderar de att undvika dem.⁴⁷
- den andra kritiken mot det tvådimensionella maktperspektivet riktar sig mot makten som enbart synlig konflikt, eftersom två av Bachrach och Baratz egna maktbegrepp – *auktoritet* respektive *manipulation* – inte behöver innebära konflikt överhuvudtaget. Istället kan en djupare och mer sofistikerad maktutövning innebära att A förmår att göra så att B *innerst inne* vill samma sak som A; »att eftertrakta sådant som man vill att de ska eftertrakta«. Genom att styra över B:s intressen och önskningsar uppnår A genom tankekontroll en vidare maktutövning där konflikt helt kan undvikas. Dessa tankekontroller kan följaktligen basera sig på massmedias roll, propagandaspridning, informationsreglering och socialisationsprocessen; de agerar runt omkring oss, såväl

⁴⁷ Ibid., s. 33 ff.

synligt som mer undanskymt; de påverkar, instruerar och manipulerar vad vi ska känna, tycka, tänka och agera:

det mest effektiva och försåtliga sättet att utöva makt är att undvika att en sådan konflikt överhuvudtaget uppstår [...] Eliten tycks ha ägt den mest outhärliga av karaktäristika hos en härskande grupp – uppfattningen, som delades inte bara av dem själva utan av den breda massan, om att deras styrningsspråk var legitimt.⁴⁸

- den sista kritiken mot det tvådimensionella maktperspektivet knyter an till den andra punkten och utgår från pluralisternas uppfattning om att frånvaron av *missnöje* mellan parterna innebär ett indirekt samtycke mellan dem; denna uppfattning är lika missledande som antagandet om att det måste finnas en (öppen eller dold) konfliktsituation. Missnöje behöver inte yttra sig verbalt eller genom våldshandlingar (pluralisternas synbara konfliktsituation); istället kan missnöje inbegripa en känsla hos ena parten av obehag, dold ilska, frustration, »känslan av att man har blivit berövad något«. För att undvika att ett missnöje överhuvudtaget uppstår återkommer vi till den förra punktens diskussion om tankekontroll: i en mer sofistikerad och effektiv maktutövning kan missnöje, likväl som konflikt, helt undvikas eftersom B genom tankekontroll *kan komma till insikt om att dennes värderingar och intressen är i enlighet med A:s*. Således uppstår inget missnöje; inte ens ett dolt sådant. B:s förställning om världens ordning och klassernas hierarki och legitima styre i samhällsstrukturen accepteras av B eftersom det saknas en medvetenhet till ett alternativ; saktillståndets arrangemang framstår som något av naturen skapat, något av naturligt framvuxet – som maktsituation som är »gudagiven och önskvärd«.⁴⁹

2.4 Makt och hegemoni: Ett gramscianskt perspektiv

En av de mest centrala frågeställningarna som berör makt och maktutövning kommer från Gramscis skrifter och texter, där han undrar hur det kan komma sig att det – i ett demokratiskt samhällssystem – kan existera ett samtycke mellan arbetarklassen och den härskande klassen (borgerligheten, eller *bourgeoisien*). Gramsci ställer sig frågan varför den kapitalistiska exploateringen och ordningen får fortsätta existera – och hur detta samtycke mellan klassernas skilda intressen och föreställningar om samhället gestaltar sig. En allmänt vedertagen tolkning

⁴⁸ Ibid., s. 33 ff.

⁴⁹ Ibid., s. 36 f.

av Gramscis teorier säger att det ur ett västerländskt samhällsperspektiv fanns en »kultur« eller »identitet« som formade ett »klasstyre som säkrades genom samtycke«. Det vill säga den härskande klassens (bourgeoisien) *hegemoni* över staten och dess samlade produktionsfaktorer och samhällsbärande institutioner. I denna analys av maktförhållandet mellan klasserna representerar Gramsci en nyare tids marxism; mer koncentrerad att på vetenskaplig grund omfamna och förstå sambanden mellan idéer, övertygelser och värderingar på ett djupare plan än någon tidigare marxistiska förståelse. Ur ett gramscianskt perspektiv finns också större skepsis gällande revolutionära förändringar såvida inte den borgerliga hegemonin först *medvetandegörs*. Med begreppet *samtycke* avser Gramsci ett psykiskt tillstånd som

innebär att man på ett eller annat sätt – inte nödvändigtvis uttalat – accepterar den sociopolitiska ordningen eller vissa grundläggande inslag därav [...] I det ena ytterlighetsfallet kan det utgå från en djup känsla av förpliktelse [...] av de förhärskande värdena och definitionerna; i det andra ytterlighetsfallet kan det utgå från en helt partiell assimilering, från en obehaglig känsla av att status quo [...] är djupt orättfärdigt men icke desto mindre den enda livsdugliga samhällsformen.⁵⁰

Sett ur detta perspektiv insåg Gramsci att 1917 års oktoberrevolution omöjligt skulle kunna inträffat i de västerländska kapitalistiska ekonomierna, eftersom det i dessa länder rådde en bourgeoisien hegemoni; ett samförstånd mellan dessa styrande och de underliggande styrda, som grundade sig på härskarklassens intellektuella och moraliska ledarskap; omhuldat av liberala värderingar som den stora massan accepterat.⁵¹

Gramsci gör en åtskillnad mellan *det civila samhället* och *det politiska samhället* (eller *staten*) i superstrukturen⁵², med syftet att åskådliggöra var makten finns och hur detta maktsystem fungerar i relation till de samlade produktionsförhållandena mellan naturresurserna och produktivkrafterna i basen. Det civila samhället utgörs av skolväsendet, fristående organisationer, kyrkan och fackföreningarna (det vill säga den privata sfären) medan det politiska samhället består av regering, riksdag (parlamentet), domstolsväsendet samt de polisiära och militära medlen för att upprätta lag och ordning samt försvar. Mot bakgrund av dessa båda enheter i superstrukturen synliggör Gramsci två separata men inte desto mindre samfungerande maktfunktioner; dels utövar den dominerande gruppen en *hegemonisk*

⁵⁰ Ibid., s. 15.

⁵¹ Antonio Gramsci (1967): *En kollektiv intellektuell*. Lund: Bo Cavefors, s. 12 f.

⁵² Marx beskrev de samlade samhälls- och produktionsförhållandena som bas respektive överbyggnad medan Gramsci använde en annan terminologi för överbyggnaden – superstruktur. Eftersom det huvudsakligen är Gramscis teoretiska konstruktion av maktförhållandena som utgör uppsatsens teoriavsnitt, används dennes begreppsutfattning i texten istället för Marx förståelse.

maktutövning i det civila samhället, dels vilar det politiska samhället på statens våldsapparat och juridiska funktioner efter *kommando* eller genom *repression* för att återställa den rådande samhällsordningen. För att den dominerande gruppen i det civila samhället ska kunna etablera och upprätthålla sin hegemoni intar de intellektuella en särskild position, genom att de agerar

»ombud« för utövandet av den samhälleliga hegemonins och den politiska regeringen underordnade funktioner, nämligen [...] det »spontana« samtycke som befolkningens stora massor ger den inriktning som det sociala livet fått av den dominerande gruppen, ett samtycke som »historiskt« uppstått ur den prestige (och följaktligen också det förtroende) som tillkommer den dominerande gruppen genom dess ställning och dess funktion i produktionens värld.⁵³

Med andra ord fastställer och avgör de intellektuella genom sin ledarställning vad som är moraliskt rätt och riktigt – detta eftersom både det civila och politiska samhället sammantaget producerar en *medvetenhet*; deras världsbild blir det eftersträvansvärda för de breda folklagren och detta förhållande stöds på juridiska grunder av statens institutioner som omfattar hela samhällsstrukturen. Därmed utövar de intellektuella såväl den moraliska som politiska och legala makten i ett samhälle. Denna maktutövning omfattar även de grupperingar som inte ansluter sig till den dominerande gruppens världsbild, som inte »samtycker« – därav statens repressiva funktion då samtycket uteblir. För att vidare säkerställa sitt maktinnehav som samhällets elit- och ledarskikt behöver också den dominerande gruppen förmå att visa sin världsbild inför massan som något av naturen givet, naturligt framvuxet, etablerat och framför allt logiskt betingat. Härskarklassens intressen blir »sunt förnuft« hos de breda folklagren, och detta manifesterar sig också genom att den rådande hegemonins företrädare behöver producera egna intellektuella som är nära intima med den egna klassen, eller »organiskt« anslutna – jämsides med de traditionella intellektuella. I detta växelspel finns en assimilationsprocess där de båda gruppernas intellektuella slutligen blandar sig mot bakgrund av statens upprättande av samförståndet för att bevara det rådande.⁵⁴

Arbetarklassens seger och brytning av den rådande samhällsordningen kan bara infrias om de lyckas få med sig anslutande klasser, som till exempel bondeklassen eller de intellektuella i den politiska mittfåran, men också om de samtidigt kan skapa ett nytt intellektuellt ledarskikt som ersätter de gamla intellektuella, det vill säga den borgerliga hegemonins arkitekter.⁵⁵ Således bildar de nya intellektuella ett nytt »sunt förnuft« – genom att kontrollera statsmakten

⁵³ Antonio Gramsci (2007): *Brev från fängelset*. Hägersten/Stockholm: Tankekraft/Ruin, s. 228 f.

⁵⁴ *Ibid.*, s. 228 f.

⁵⁵ Gramsci (1967): s. 10.

och dess institutioner och produktionsmedel behärskar de verktygen för att skapa en ny *medvetenhet*; en ny världsåskådning där de liberala idéerna tappat kraft och de gamla borgerliga intellektuella blivit skuggfigurer. Det nya proletariatet blir både ledande och härskande; härskande eftersom det kapitalistiska systemet likvideras eller underkuvas; ledande eftersom de intar frontlinjen för det intellektuella och moraliska resonemanget.⁵⁶

Själva maktfördelningen och hela dess existens är nära förbundet med tillstånd av konflikt och klasskamp mellan det civila och politiska samhället. Hela föreställningen om en maktfördelning och dess juridiska organ är således historiskt betingat och framvuxet av konflikten mellan dessa båda enheter under en viss historisk tidpunkt; kampen uppstår då klasstrukturerna genomgår en fas av obalans; där det civila samhället inte är i samförstånd med det politiska, där vissa dominerande intellektuella fortfarande utövar makt och företräder endera sidan av superstrukturen, men där gamla världsuppfattningar har kolliderat med nya, konkurrerande synsätt. På denna bräckliga grund vilar således den liberala politikens och ekonomins funktion och legitimitet.⁵⁷ Denna maktfördelning spelar också en avgörande roll för den liberala politiska och ekonomiska doktrinen, dess existens men även undergång; eftersom liberalismens svaghet är nära sammankopplat med maktfördelnings nödvändiga byråkrati och dess utövare (som de facto blir en härskarklass) som med tiden kommer att utmanas – och därmed upplöses en av liberalismens grundstenar; »den permanenta konstituerade församlingen«.⁵⁸

En ytterligare tolkning av Gramscis hegemonibegrepp innebär att samtycket till det rådande kapitalistiska samhällsförhållandet som lönearbetarna uttrycker, ständigt måste »förnyas« i en klasskompromiss som innebär att lönearbetarnas och kapitalägarnas intressen får inskränkas till en viss acceptabel gräns, och att detta samtycke inte skulle vara moraliskt eller psykologiskt betingat, utan organisatoriskt och handlingsmässigt. Detta antagande baserar sig på uppfattningen att samhällsförhållandena formar strukturer som berör beslutfattande och som individer agerar och relaterar till. Samtycket består i att lönearbetarna aktivt väljer ett handlingsätt och följaktligen agerar därefter i enlighet med det rådande kapitalistiska systemet. Men det är viktigt att komma ihåg att lönearbetarnas samtycke också ligger i ägarnas samtycke; annars uppstår en krissituation som hotar hela systemets fortlevnad.⁵⁹

Gramsci menar att såväl basen som superstrukturen utgör ett särskilt »historiskt block« där superstrukturen i sin mångfasetterade, paradoxala och motstridiga komplexitet mellan det civila

⁵⁶ Ibid., s. 12.

⁵⁷ Ibid., s. 290 f.

⁵⁸ Ibid., s. 291.

⁵⁹ Lukes (2008): s. 16.

och politiska samhället återspeglar den likaledes komplexa strukturen gällande de sociala produktionsförhållandena i basen. Häri ligger enligt Gramsci förutsättningarna att på en rent kunskapsteoretisk nivå förändra eller skapa ett hegemoniskt tillstånd eftersom själva *skapandeprocessen* också bildar en ideologisk plattform i vilket de *konstruerade medvetandena* i superstrukturen reformeras.⁶⁰

De rådande förhållandena i basen är med andra ord intimt förbundna med de rådande förhållandena i superstrukturen. Om en ny moralisk doktrin införs som motsvarar en ny världsåskådning blir åskådningen en både kunskapsteoretisk och filosofisk realitet, eftersom det som anses vara rationellt och förnuftigt bestäms av det rådande ideologiska förhållandet – under förutsättningen att denna ideologiska världsbild formats av en tillräckligt ideologiskt homogen grupp. Detta samspel och ömsesidiga beroende mellan basens samlade produktivkrafter och superstrukturens politiska, kulturella och religiösa dimensioner benämner Gramsci som reciprocitet, eller *dialektik*.⁶¹ Till skillnad från Marx utvecklar Gramsci förståelsen av superstrukturen och inkluderar även den vetenskapliga teoribildningen till Marx ursprungliga uppfattning av superstrukturen som enbart något politiskt och juridiskt – därmed blir vetenskapen en del av superstrukturen och något ideologiskt betingat.⁶²

⁶⁰ Gramsci (1967): s. 70.

⁶¹ *Ibid.*, s. 70.

⁶² *Ibid.*, s. 20.

3. Studiens tillvägagångssätt

3.1 Metodval: ideologikritisk analys

Den här uppsatsen syftar till att urskilja globaliseringsdebattens olika positioner (*nyliberaler*⁶³, *motståndare*, *pragmatiker* och *skeptiker*), analysera vilka ideologiska och/eller empiriska utgångspunkter de har och vilka argument de lägger fram i relation till globaliseringen. För detta ändamål används en *kritisk ideologianalys* (eller ideologikritisk metod) som utgår från jämförelsen mellan en dominerande ideologisk utgångspunkt och den »yttre verkligheten«. En central aspekt av analysen blir då att avslöja och avkodifiera den förhärskande ideologin i förhållande till det omgivande samhället: hur svarar den hegemoniska och ideologiska tankekonstruktionen med dess budskap och föreställningar mot de situationer och fenomen som existerar i samhället? Hur utövar den makt? Vidare är syftet att synliggöra vilka alternativa ideologiska synsätt som existerar förutom den dominerande – och hur denna dominanssituation gestaltar sig.

En vidare förklaring av begreppet *ideologi* (»läran om idéer«) är nödvändig för att sedermera kunna göra en analys av de ideologiska föreställningarna som globaliseringsdebattens positioner har. Ideologibegreppet har sina rötter från 1800-talet och betraktas som en samling idéer som berör politik och samhälle. Dessa idébaserade ställningstaganden formar sedan djupare och mer komplexa synsätt på hur ett samhälle ska se ut (visioner och en strävan efter ett utopiskt samhällstillstånd). För att uppnå detta samhälle behövs ett politiskt underlag som baserar sig på ideologiska och normativa tankegångar som berör ett eller flera aspekter av samhällslivet. Själva begreppet i sig är mångtydligt, eftersom det rymmer vitt skilda uppfattningar och föreställningar om dess innebörd, samband och betydelser. Det har beskrivits som antingen »idéer« eller som enkom ett »svärmeri«, som något »opraktiskt, en ogenomförbar lära« eller införlivas med ett klassperspektiv; i detta senare fall

⁶³ I uppsatsen används benämningen *nyliberaler* för att avskilja dem ideologiskt från mer vänsterorienterade *socialliberaler*, där de senare söker förena klassiskt liberala värderingar (som individuell frihet) med statligt ansvar och omsorg genom politiska interventioner och ingrepp. Den *nyliberala falangen* får här representera den klassiska liberalismen; ursprunget från filosofin om *laissez-faire*-principen (»låt gå«, det vill säga en mer »renodlad liberalism« där visionen om en minimal statsmakt i förhållande till individuell och ekonomisk frihet ingår). I uppsatsens analys bildar *nyliberalerna* och *motståndarna* således två diametralt olika ståndpunkter i förhållande till globaliseringen; något som blir nödvändigt eftersom ytterligheterna sedan kompletteras med pragmatiska och skeptiska förhållningssätt. (Källa: Johan Norberg. (1999): *Den svenska liberalismens historia*. Stockholm: Timbro, s. 326 ff.)

kan ideologin fungera som ett verktyg eller instrument för att dölja egentliga klassintressen (vilka enligt Bergström och Boréus skulle kunna vara fascistiska eller marxistiska ideologier).⁶⁴

Herbert Tingsten (1896-1973) utvecklade sitt resonemang om att en ideologi är uppbyggd av tre element:

- *grundläggande värdepremisser* (ett specifikt synsätt på till exempel rättvisa, frihet, demokrati).
- *verklighetsomdömen* (ett förhållningssätt till den omgivande verkligheten som kan delas med andra motsatta världsuppfattningar, till exempel marxismens och nyliberalismens likartade syn på ekonomins centrala betydelse för samhällslivet – dock särskiljer sig synsättet på *hur* ekonomin ska styras, formas och utvecklas).
- *konkreta rekommendationer* (förslag till handling gällande styrelseskick och hur denna ska utformas).

Sammantaget bildar dessa tre element en »samhällsåskådning« vilka utgör byggstenarna i den ideologiska konstruktionen.⁶⁵

3.2 Genomförande av ideologikritisk analys

Vid en ideologikritisk analys av texter betraktas ideologin som innehållandes två sidor: dels en öppen, *synlig dimension* och dels en dold, *underliggande dimension*. Å ena sidan granskas vad som uttrycks bokstavligt och öppet, å andra sidan granskas även vad som sägs mellan raderna, det som är underförstått eller som ställs mot ljuset av en specifik kontext. I denna uppsats manifesteras den synliga dimensionen genom att texterna lästs med fokus på vad författarna uttrycker ordagrant, vilka begreppsförklaringar och argumentationer de använder sig av liksom vilka empiriska exempel de tar upp. För att analysera den dolda sidan ställs den underliggande frågan *mot vilken verklighet texten handlar om*; det vill säga vad texten *egentligen* vill säga till omvärlden och som inte uttrycks explicit. Slutligen granskas också den kontextuella aspekten (vilka politiska institutioner eller grupperingar som ideologin säger sig representera), liksom synliggörandet av ideologins antagonister och hur den vill att människor ska agera eller inte agera i ett samhälleligt sammanhang.⁶⁶

⁶⁴ Göran Bergström & Kristina Boréus (2005): »Idé- och ideologikritisk analys« i Bergström, Göran & Boréus, Kristina, red., *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur, s. 150.

⁶⁵ *Ibid.*, s. 150.

⁶⁶ *Ibid.*, s. 167.

3.3 Urval och material

Urvalet till uppsatsen baserar sig på texter från såväl den forskningsbaserade världen som på politiska dokument och pamfletter, liksom statsvetenskapliga tidskrifter och antologier. Inställningarna och åsikterna till globaliseringen är många och kommer från diametralt olika håll: här samsas professorer, journalister, politiker, ekonomer, historiker, samhällsvetare och filosofer; levande som döda. Eftersom uppsatsens huvuduppgift är att analysera ideologiska och politiska utgångspunkter och argument framkommer en variationsrik inhämtning av material bestående av diverse litteratur och böcker, artiklar och essäer. Det förekommer således en (för en kandidatuppsats) någorlunda omfattande källförteckning och referenssamling i slutet av denna studenttext. Det är en nödvändighet att i uppsatsen kombinera mer djupgående skrifter av filosofiskt och akademiskt slag med mer empiriskt understödda texter eftersom det skänker en variation och berikar uppsatsens innehåll och huvudsakliga analys, liksom avslutning med efterföljande slutsatser och resonemang.

3.4 Avgränsningar

Globaliseringsdebatten utgör ett minst lika stort och omfattande diskussionsämne som globaliseringen i sig självt. Den sträcker sig över kontinenter, platser och mellan människor från olika bakgrunder och uppfattningar. Den verkar beröra alla aspekter av samhällslivet; alla politiska institutioner och alla regelverk. Den genomsyrar diskussionsforum, debattprogram och internationella möten i frågor som rör ekonomi, politik, hälsa och miljö. Den retar upp eller verkar lugnande på individer, grupperingar, samhällen och organisationer. I globaliseringsdebatten fokuserar denna uppsats dock huvudsakligen på de *ekonomiska* och *politiska* dimensionerna av globaliseringsdiskursen. Den utelämnar således övriga globaliseringsområden: till exempel de kulturella, religiösa och ekologiska dimensionerna. Anledningen är kort och gott att utrymmet i en kandidatuppsats trots allt är begränsat. En produktiv skribent skulle utan större problem kunna författa en doktorsavhandling på enbart en av globaliseringsdimensionerna. Det finns det säkert en eller annan som redan gör eller kommer att göra. Eftersom denna kandidatuppsats skrivs inom ramen för den akademiska, samhällsvetenskapliga och statsvetenskapliga disciplinen föreligger de ekonomiska, politiska och sociologiska aspekterna sig naturligt i fokus.

4. Globaliseringsdebattens positioner

4.1 Nyliberalerna

Den minimala staten behandlar oss som okränkbara individer, som inte får utnyttjas av andra på vissa sätt som medel eller redskap eller instrument eller resurser. Den behandlar oss som människor med enskilda rättigheter, med den värdighet den ger. Den behandlar oss med respekt genom att respektera våra rättigheter och låter oss, enskilt eller med vem vi vill, välja våra liv och förverkliga våra syften och vår uppfattning av oss själva.

Robert Nozick⁶⁷

4.1.1 »Drömmen om Utopia«

Milton Friedman (1912-2006) och Rose Friedman (1910-2009) utgår från den amerikanska oavhängighetsförklaringen⁶⁸ från 1776 när de förklarar och beskriver de centrala begrepp som frekvent omnämns och ivrigt försvaras av de nyliberala – eller klassiskt liberala – ideologiska förespråkarna. Den enskilde individen betraktas som en autonom varelse med särskilda medfödda och av naturen givna *rättigheter*; varav två grundläggande är *frihet* respektive *jämlikhet*.⁶⁹

Med frihet avses att individen har friheten att skapa sitt eget liv – att uppfylla sina egna, personliga livsmål. Detta ska ske utan att det finns en statsmakt som intervenerar, omdirigerar eller förhindrar att individen uppnår dessa mål, så länge som dessa mål inte inskränker *någon annans* möjligheter att söka *sina* mål. Med jämlikhet menas »jämlikhet ifråga om möjligheter« – att alla individer ska ha samma utgångspunkt ifråga om att kunna fullfölja sina egna individuella syften. Denna grundförutsättning ska staten kunna garantera genom att aktivt kunna gå in och förhindra att någon enskild individ utsätts för förtryck eller tvång av någon annan individ eller grupp. En annan betydelse av begreppet jämlikhet som förfäktas av ideologiskt motsatta grupperingar utgår från resultat och utfall; det vill säga att alla individer bör ha lika lön och levnadsstandard, vilket skulle innebära att alla »kommer i mål samtidigt«. Jämlikheten skulle då vara framför allt ekonomiskt betingad och staten intervenerar för att

⁶⁷ Robert Nozick (2001): *Anarki, stat och utopi*. Stockholm: Timbro, s. 416.

⁶⁸ De tretton nordamerikanska koloniernas självständighetsförklaring där de lösgjorde sig från Storbritannien och bildade USA:s första tretton delstater.

⁶⁹ Milton Friedman & Rose Friedman (2010): *Frihet att välja – ett personligt inlägg*. Stockholm: Timbro, s. 199 ff.

utjämna inkomstskillnader. Enligt båda Friedman skulle dock detta innebära att staten agerar tvångsmakt och själv inskränker individens frihet och strävan efter lycka.⁷⁰

Frihet och jämlikhet ur ett utfalls- och resultatperspektiv står i konflikt med varandra eftersom konsekvenserna blir att möjligheterna för frihetlig sökning begränsas uppifrån. Frihet och jämlikhet ur möjlighetsperspektiv är däremot två sidor av samma mynt; individen ska betraktas »som ett mål i sig«. Detta innebär att det från statsmaktens sida inte ska existera något övergripande schema eller planläggning för hela det medborgerliga kollektivet. Varje individ är sin egen herre; ledsagad endast av sitt eget förnuft, sin rationella övertygelse och sin personliga vilja. Ingen annan aktör eller part har någon *legitim rätt* att inskränka eller förhindra detta tillstånd.⁷¹ Jämlikheten ska vara *personligt* betingad; den behöver existera just på grund av att alla individer är olika – vi har olika intressen, värderingar, tycke och smak och förmågor, vilket leder till olika uppfattningar om vad som är ett gott liv. Detta sakernas tillstånd erfordrar ett politiskt system och perspektiv på människan som underkastar sig kraven som människornas mångfald ställer. Statens roll ska vara att värna om individernas personliga strävan, med respekt och skydd för den. Därmed inte sagt att individernas olika egenskaper och förmågor inte skapar en slags hierarki baserad på kunskap och inflytande. Elitskikt uppstår även i en liberal värld, även om deras vilja över de underställda aldrig får överrösta eller köra över *deras* individuella frihet. Statens uppgift ska vara att motsätta sig majoritetens förtryck och garantera minoriteternas rättigheter.⁷²

Frihetsbegreppet ska framför allt förstås som *frihet från tvång*; frihet från andra individers maktutövande eller från någon annan auktoritär överordning.⁷³ Tvång innebär något negativt för individen eftersom denne tvingas till någonting som han eller hon inte ursprungligen avsett att göra. Det »elimineras individen som en tänkande och värderande varelse« och reducerar människan till att bli ett redskap för någon annans ändamål. Individen måste få handla fritt eftersom individen endast då fullföljer sina egna syften, baserat på sin egen kunskap och förförståelse; endast genom detta sker utveckling och framsteg. Genom tvång förhindras individen från att utnyttja sin intelligens, sin vilja och sina kunskaper för att förverkliga sina idéer, syften och önsknings. Individens rättigheter inkluderar att slippa tvångsutövning från någon annan part; detta förhållande är statens monopolistiska uppgift; paradoxalt genom att använda sin lagstiftning och våldsapparat för att *förhindra* tvång gentemot individer.⁷⁴

⁷⁰ Ibid., s. 199 ff.

⁷¹ Ibid., s. 199 ff.

⁷² Ibid., s. 201.

⁷³ F.A. Hayek (1996): *Vägen till trældom: Till socialister i alla partier*. Stockholm: Timbro, s. 42.

⁷⁴ F.A. Hayek (1999): *Frihetens grundvalar*. Stockholm: Timbro, s. 41.

Den liberala motpolen är socialismens syn på frihet (vilket innebär frihet från »den fysiska nödens despoti« och att hämma den politiska friheten till förmån för en sorts kollektiv ekonomisk frihet); detta är dock enbart ett utslag för maktsträvanden och rikedomsoönskan. Det egentliga förhållningssättet är att »demokratien söker jämlikheten i frihet, socialismen söker jämlikheten i begränsning och slaveri«. ⁷⁵ Den liberala ideologins motståndare ska sökas i konflikten som uppstår mellan den individuella friheten och kollektivism; de sistnämndas önskan om att styra och organisera samhället vilket hotar den självständiga sfären, ignorerar individens personliga syften och ändamål; kollektivisterna vill ha en totalitär och auktoritär samhällstyrning för att uppnå vad de kallar för »det allmänna bästa« eller det »gemensamma syftet«. Problemet är att kollektivism (vare sig det handlar om socialism, kommunism eller fascism) aldrig kan tillgodose miljoner människors olika välfärdskrav och lycka; istället uppstår en enda gemensam planläggning av det sociala, ekonomiska och samhälliga livet – vilket likriktar och rangordnar var och ens värderingar på en sorts omöjlig skala; och därmed inskränker den personliga friheten genom tvångsåtgärder. ⁷⁶

Robert Nozick (1938-2002) hävdar att frihet och jämlikhet är *rättigheter* som inte får kränkas eller inskränkas av andra individer; dessa rättigheter är av så väsentlig art att staten bör och måste anpassa hela sin strukturella och byråkratiska apparat efter dessa, och endast motverka till att dessa rättigheter begränsas. Statens uppgifter ska endast vara att »skydda mot våld, stöld och bedrägeri«. Den ska heller inte använda sina tvångsmedel för att tvinga medborgare att hjälpa någon annan, eller förbjuda dem från att göra det. Staten ska i sin form vara en minimal stat; en *nattväktarstat* som bildar ramen till ett Utopia som är i stånd att förverkliga alla och envars individuella livsmål; en utopisk vision om det fria samhället baserat på multilaterala och frivilliga överenskommelser som rör individens okränkbara frihet. ⁷⁷

Staten ska skydda individens val att bosätta sig där de vill, konsumera vad de vill ha och uppnå sina egna livsmål. Med »skydd« avses att staten ska ha exklusiv tillgång till våldsmedel, såsom militär och polisväsende, för att förhindra att någon *annan* inskränker på den individuella friheten, vare sig tvånget kommer utifrån eller inifrån landet. Problemet är att vi medborgare inte kan lita på att staten verkligen använder sig av sin våldsapparat för just detta ändamål. Det fordras ett separat rättväsende där den privata sfären och egendomsrätten slås fast; statens legitimitet vilar på principen som tillåter avtal mellan individer om egendomsrätt och var gränsen går mellan olika individers frihet. ⁷⁸

⁷⁵ Hayek (1996): s. 42.

⁷⁶ Ibid., s. 72 f.

⁷⁷ Nozick (2001): s. 21.

⁷⁸ Friedman (2010): s. 62 ff.

Globaliseringskritikerna pekar på att den nyliberala globaliseringsprocessen fått konsekvenserna att klyftorna ökat mellan de rika och fattiga länderna, liksom inkomstskillnaderna, levnadsstandarderna samt att den globala fattigdomen och ojämlikheten mellan individer fått ökad utbredning.⁷⁹ Norberg vänder sig mot detta påstående och menar istället att globaliseringen ska betraktas mot ljuset av en större och medveten frigörelseprocess; en individens frihetssträvan som under sekler hämmats, motarbetats och bekämpats genom planekonomiska åtgärds paket, statlig kontroll, rigida klasstrukturer och traditionella och kulturella sociala mönster. Norberg ser hela den mänskliga historien som individernas frihetliga strid gentemot kollektivets överhöghet. När väl individen tillåts frihet genererar detta en »fantastisk utveckling«. Människans frihet frilöser hennes skapandeförmåga och tankekraft vilket ger välstånd och jämlikhet. Detta bevisas genom att yttrandefriheten har gett oss politiska och utmanande debatter, demokratin har gjort slut på slaveriet och kvinnoförtrycket, marknadsekonomin har gett oss mer ekonomiskt välstånd och valfrihet än någonsin tidigare.⁸⁰

Den tidigare existensen i fattigdom, misär och politiskt förtryck är ett minne blott. Med 1700-talets upplysningstid föddes liberala idéer om de mänskliga rättigheterna, det meritokratiska systemet, medborgarnas möjligheter att aktivt göra livsval; dessa idéer möjliggjorde det välstånd och utveckling vi ser i västvärlden i modern tid.⁸¹ För Norberg innebär globaliseringen

en fortsättning på den frihetliga revolutionen. Den innebär att staten börjar förlora makten över vad människor gör över gränserna. Vi får allt större frihet att flytta, resa, kommunicera, handla och investera oberoende av kartritarnas gränser. Många känner sig maktlösa inför denna globalisering och visst är det lätt att känna sig maktlös inför miljoner människors decentraliserade beslut. Men det är själva innebörden av frihet – att vi inte har makt över våra medmänniskor.⁸²

⁷⁹ Wolf (2006): s. 174.

⁸⁰ Johan Norberg (2001b): *Global rättvisa är möjlig*. Stockholm: Pocky, s. 10 ff.

⁸¹ *Ibid.*, s. 10 ff.

⁸² *Ibid.*, s. 28.

4.1.2 »Du skall hava andra marknader jämte mig«

Båda Friedman beskriver förhållandet mellan ekonomisk och politisk frihet som nära sammanflätat; den förra är en grundläggande förutsättning för den andra, samförståndet och upprättandet av handel mellan individer utan statlig reglering, intervention eller omfördelning är väsentlig eftersom den innebär en ytterst decentraliserad maktfördelning och undergräver förutsättningarna för en centraliserad politisk maktkoncentration. Om den ekonomiska och politiska makten läggs i samma korg innebär detta oundvikligen tyranni och despotism. Friheten är fruktbar i den mening att den genererar ekonomiskt, teknologiskt och socialt välstånd, vilket kan exemplifieras med USA som agerar supermakt inom det globala samfundet idag.⁸³ Sedan den amerikanska nationens födelse på 1770-talet har USA varit ett lysande exempel på ett ojämeförligt ekonomiskt uppsving som föregåtts av liberala politiska ingripanden, realiserade utifrån visionen om individuell frihet och Adam Smiths ekonomiska idé om »den osynliga handen«; att marknaden sköter sig självt så länge det finns aktörer som frivilligt ingår handelsavtal och utbyten för att producera och tillverka enbart det som efterfrågas. På detta sätt uppkommer en marknadens jämvikt eftersom priser och utbud regleras automatiskt.⁸⁴ Statens främsta uppgift måste vara skapa förutsättningar för privata investerare genom att låta dem behålla sina vinster, motverka politisk korrupktion samt »upprätthålla lag och ordning så att individer och egendom inte orättmätigt hotas«. Genom rättväsendet ska egendomsrätten försvaras.⁸⁵

Även på den fria marknaden kan det uppstå »marknadsmislyckanden« som innebär att det mellan varje avtal, interaktion och transaktion uppkommer oväntade »externa effekter« – företeelser som påverkar någon part negativt – oftast beror dessa mislyckanden på statliga ingripanden genom omfördelning av kapitalresurser eller protektionistiska åtgärder som subventioner och tullar för att utjämna förhållandet mellan parterna.⁸⁶ I själva verket är den dagsaktuella världsekonomiska situationen långt ifrån liberaliserad – höga tullar och politiska interventioner som förhindrar en ökad liberalisering av handeln är fortfarande ett stort problem. Den inhemska marknaden betraktas fortfarande som i behov av skydd mot yttre konkurrens, vilket innebär att länderna i världen går miste om stora vinstmöjligheter.⁸⁷ F A Hayek (1899-1992) menar att den effektiva konkurrensen är den bästa drivkraften för att lösgöra individens ansträngningar; det ska råda absolut frihet mellan utbud och efterfrågan: »alla försök att reglera

⁸³ Ibid., s. 29 f.

⁸⁴ Ibid., s. 28.

⁸⁵ Jeffrey Sachs (2006): *Slut på fattigdomen: Hur vi kan åstadkomma detta i vår livstid*. Stockholm: SNS, s. 79 f.

⁸⁶ Friedman (2010): s. 67.

⁸⁷ Fredrik Erixon. (2011): »Från då till nu – hindren på vägen« i Eva Cooper, red., *Globaliseringens triumf? 10 år efter Göteborgskravallerna*. Stockholm: Timbro, s. 112 f.

priser eller kvantiteter av speciella varor berövar konkurrensen dess kraft att skapa en effektiv samordning mellan individuella arbetsinsatser«. ⁸⁸

Det ekonomiska och politiska välstånd som västvärlden fått beror på det kapitalistiska systemets funktion och politiska (liberala) åtgärder; som avser att skydda den privata egendomsrätten, införa näringsfrihet, riva protektionistiska handelshinder till förmån för en fri marknad enbart baserad på utbud och efterfrågan – en frihandelsprincip som innebar att man bara kan »tjäna genom att betjäna«. ⁸⁹ I en marknadsekonomi fungerar vinster och prissättning som ett »signalsystem«; för att företagaren eller arbetaren ska få maximal vinst eller prisnivå måste denne söka sig till områden där efterfrågan är som störst; detta måste ske utan statlig eller politisk intervention genom tullar, priskontroller, skatter eller bidragssystem. Staten måste däremot garantera att människor får behålla frukterna av sitt arbete; äganderätten är en central aspekt av det kapitalistiska systemet; den agerar drivkraft och motivation att vilja fortsätta göra ekonomiska satsningar. ⁹⁰ Norberg väljer att inte omfamna den kapitalistiska ekonomin allena, det måste vara en *liberal* marknadsekonomi; där individuell frihet och fri konkurrens råder; kapitalisterna får aldrig alliera sig med staten i frågor som rör inskränkningar i några av dessa kärnområden; kapitalisterna får aldrig »sluta agera kapitalistiskt«. ⁹¹

Med globaliseringen följer ökad politisk frihet, personlig frihet, religionsfrihet och yttrandefrihet; alla medför att staten och de styrande klasserna förlorar makt och inflytande över individen. Istället får individen obegränsade möjligheter att välja fritt i livet, vare sig det gäller skolor, varor, livsstilar och resurstilldelning. ⁹² Den globala handeln är central för globaliseringen; det finns ingen motsättning mellan frihandel och rättvis handel; såsom kritikerna vill få det till. Dessa kritiker pekar också på att svagare aktörer blir utkonkurrerade och arbetslösa, men de tänker inte på att de ekonomiska vinster och tjänster de vinnande aktörerna erhåller kommer hela samhället till del; till slut även den utkonkurrerade aktören som blir erbjuden jobb någon annanstans. Detta skapar största möjliga rättvisa eftersom alla transaktioner, handelsutbyten och överenskommelser är baserade på frivilligt samtycke mellan två parter. ⁹³

Globaliseringen ger ökat välstånd och bildar en plattform för utbredningen av social rättvisa och utbildning. Anledningen till att världen överhuvudtaget består av rika och fattiga länder, ska ses mot ljuset av att många länder i tredje världen fortfarande motsätter sig avregleringar

⁸⁸ Hayek (1996): s. 52 f.

⁸⁹ Ibid., s. 13.

⁹⁰ Norberg (2001a): s. 57 f.

⁹¹ Ibid., s. 14.

⁹² Norberg (2001b): s. 28.

⁹³ Ibid., s. 31 f.

och frihandel genom protektionistiska åtgärder och statlig kontroll,⁹⁴ vilket forskningen också visar då folkhälsan (den materiella levnadsstandarden, mattillgången och utbildningsnivån) ökar med globalisering och ekonomisk tillväxt.⁹⁵ Frihandel är ett framgångsrikt recept för att lyfta länder ur fattigdom – genom ökad företagsfrihet, investeringsmöjligheter och mindre handelshinder främjas ekonomisk och social utveckling,⁹⁶ eftersom den möjliggör att människor kan tillverka och sälja mer specialiserade varor och tjänster på marknaden. Genom sänkta skatter ökar incitamenten att arbeta. Dessutom har privata bolag med vinstintresse större anledning att effektivisera sin verksamhet än statliga motsvarigheter.⁹⁷ Målet för den fria marknaden är att skapa välstånd och högre levnadsstandard; detta kräver en politik som inriktar sig på avregleringar och privatiseringar av varu-, kapital- och tjänstemarknaderna för att konkurrensen ska bli så effektiv som möjligt.⁹⁸

Annie Johansson (Löf) menar att globaliseringen är en fråga om specialisering; den utgör en strukturell omvandlingsmekanism som innebär att »mindre produktiv verksamhet ersätts av mer produktiv verksamhet«. Den globala konkurrensen slår ut de svagare aktörerna och ersätter dem med nya; detta samspel ska möta marknads krav på bättre och billigare varor och tjänster och består av två delar; den första är *nedläggning/utflyttning* av verksamheter och den andra *nyetableringen* av verksamheter.⁹⁹ För Löf innebär strukturomvandlingsprocessen att det således måste finnas ett gott företagsklimat; arbetsmarknaden måste vara flexibel, anpassningsbar och föränderlig för att möta denna. Detta är i enlighet med tankesättet om »komparativa fördelar« (att internationell handel även kommer mindre produktiva länder till del). Arbetstagarna måste

så smidigt som möjligt [...] söka sig till andra näringar och orter. Vi lever idag i en globaliserad ekonomi, där arbetsmarknaden blir allt mer gränslös och arbetskraften allt mer rörlig.¹⁰⁰

⁹⁴ Adam Cwejman (2011): »Globaliseringsmotståndarna – vilka var de?« i Eva Cooper, red., *Globaliseringens triumf? 10 år efter Göteborgskravallerna*. Stockholm: Timbro, s. 17 f.

⁹⁵ Andreas Bergh (2011): »Good for living? Om globalisering och folkhälsa.« i Eva Cooper, red., *Globaliseringens triumf? 10 år efter Göteborgskravallerna*. Stockholm: Timbro, s. 86.

⁹⁶ Johan Norberg (2011): »De förlorade – men vi vann inte« i Eva Cooper, red., *Globaliseringens triumf? 10 år efter Göteborgskravallerna*. Stockholm: Timbro, s. 20.

⁹⁷ Jacob Lundberg (2011): »Globaliserings triumf« i Eva Cooper, red., *Globaliseringens triumf? 10 år efter Göteborgskravallerna*. Stockholm: Timbro, s. 30.

⁹⁸ Anders Åslund (1998): »Förord – varför behöver vi globalisering?« i Marc Levinson, red., *Fakta och myter om globaliseringen – En artikelserie ur The Economist*. London/Stockholm: The Economist/Timbro, s. 8.

⁹⁹ Johansson (Löf) hänvisar till ekonomen Joseph Schumpeter som kallar denna process för »kreativ förstörelse«. Teknik och produktion utsätts ständigt för en omvandling; gammalt ersätts med nytt, effektivisering och produktivitet upprepas ständigt för att aktörer ska klara sig i konkurrensen.

¹⁰⁰ Annie Johansson (2011): »Sverige har inte råd att välja bort jobb – globaliseringen och arbetsmarknaden« i Eva Cooper, red., *Globaliseringens triumf? 10 år efter Göteborgskravallerna*. Stockholm: Timbro, s. 65 ff.

Vägen ut ur fattigdom för länder och dess medborgare är en politik som syftar till ekonomisk tillväxt; med hjälp av den har en miljard människor fått det bättre, där tillväxten inneburit en minskning av den extrema fattigdomen (mindre än en dollar om dagen) från 42 till 21 procent mellan åren 1980-2005.¹⁰¹ För varje minut som gått mellan åren 1981-2001 har 36 personer kommit ur den extrema fattigdomen i tredje världen. Det är 400 miljoner människor som har blivit rikare under den perioden.¹⁰² Här finns även ett samband mellan ekonomisk tillväxt och politisk utveckling; om en diktatorisk stat får ökat välstånd, ökar också chanserna att demokrati införs. Omvänt riskerar en demokrati inte att falla sönder genom inbördeskrig, uppror eller revolution om välståndet och tillväxten är hög. Om världen får fler demokratier genom ekonomisk frihet skyddas också de mänskliga rättigheterna i större utsträckning, barnadödligheten minskar, risken för krig mellan nationer minskas, inre spänningar eller förtryck av den inhemska befolkningen dämpas eller nästintill försvinner; det generella våldet avtar.¹⁰³

Stefan Fölster menar att det i globaliseringsdebatten existerar en »djupgående insikt om betydelsen av fri handel och konkurrens«. Länder som inte genomför »marknadsinriktade tillväxtreformer« (som Grekland, Italien, Spanien och Portugal) upplever också längre och ofta återkommande perioder av ekonomisk nedgång än andra nationer i den globala konkurrensen.¹⁰⁴ Tomas Larsson menar å andra sidan att globaliseringen aldrig får bli ett tvåångsinstrument för andra länder och regioner. De ska aldrig behöva utforma någon sorts anpassningspolitik genom att underkasta sig globaliseringens »villkor«. Ekonomisk liberalisering som innebär en öppnare marknad eller politiska avregleringar är enbart teknokratiska åtaganden. De bakomliggande och drivande faktorerna måste komma ifrån en ideologisk medvetenhet och en politisk vilja att främja liberala värderingar och sedan tillämpa dessa på samhällslivet – endast då kan ett rättvisare, tolerantare och öppnare samhälle formas för framtida generationer.¹⁰⁵

¹⁰¹ Ibid., s. 33.

¹⁰² Johan Norberg (2006): *När människan skapade världen*. Stockholm: Timbro, s. 95.

¹⁰³ Lundberg (2011): s. 34.

¹⁰⁴ Stefan Fölster (2011): »Hälften är vunnet – hälften kvar. Om näringslivets globaliseringsdebatt« i Eva Cooper., red., *Globaliseringens triumf? 10 år efter Göteborgskravallerna*. Stockholm: Timbro, s. 73 ff.

¹⁰⁵ Tomas Larsson (1999): *Världens klassresa*. Stockholm: Timbro, s. 144.

4.2 Motståndarna

Följaktligen är det hänsynslöshet vi kan förvänta oss. När världsekonomin går in i en ny expansionsperiod kommer den därmed att förvärpa just de omständigheter som har lett in den i sin slutkris [...] Samtidigt kan vi förvänta oss att graden av kollektiv och individuell säkerhet kommer att minska, kanske i en virvel, i takt med att statsstrukturerna förlorar mer och mer legitimitet. Och detta kommer otvivelaktigt att öka mängden dagligt våld i världssystemet. Detta kommer att vara skrämmande för de flesta – vilket det också bör vara.

Immanuel Wallerstein¹⁰⁶

4.2.1 »En rättvisare värld är möjlig«

Ingemar Lindberg beskriver en annan global ordning som förankrad i socialistiska värden, med en värdegrund som präglas av

människors lika värde och vårt ansvar för varandra. Den är svår och krävande men samtidigt brett humanistisk och demokratisk [...] demokratins värderingar är för mig socialismens kärna. Men det är när denna värdegrund kombineras med en strävan att i grunden förändra kapitalismens produktionsordning och samhällsform som en färdriktning som kan kallas socialistisk växer fram.

Lindberg vidhåller att det inte är tillräckligt att vurma för socialistiska värden såsom rättvisa, jämlikhet och frihet. Dessa blir enbart tomma ord och begrepp om de inte kombineras med aktiva politiska insatser för att förhindra de strukturella mekanismer som skapar orättvisorna, ojämlikheterna och ofriheterna. Den socialistiska värdegrunden blir till »dynamit« om den samtidigt kan erhålla en kritisk analytisk ståndpunkt gentemot det kapitalistiska systemet. Här menar Lindberg att det går en vattendelare mellan socialismen och socialdemokratien; där den sistnämnda intar en mer pragmatisk inställning till den liberala kapitalistiska ordningen, medan socialismen behöver en större och klarare medvetenhet gällande kapitalismens funktionssätt i kombination med ett ideologiskt och filosofiskt förankrat tanke-system om vilka värderingar som ska gälla.¹⁰⁷

För Lindberg uttrycker socialismen någonting större och med djupgående än det välfärdstatliga projektet; den blir en tankemodell vars människosyn och värderingar ska sträcka sig på ett globalt plan – detta genom att skapa en »sorts bärande världsåskådning som kan ge

¹⁰⁶ Wallerstein (2001): s. 29.

¹⁰⁷ Ingemar Lindberg (2005): *Den globala kapitalismen – och det nya motståndet*. Stockholm: Atlas. s. 186 ff.

livet ett etiskt sammanhang«. För Lindberg innebär en socialistisk världsordning en mänsklig frigörelse; en möjlighet för alla människors rätt till individuell utveckling *i samverkan med andra*; detta förverkligat genom en annorlunda produktionsordning som ersätter den nyliberala ekonomiska doktrinen och upphäver de av konservatismen försvarade klasstrukturerna. Ramarna för den kapitalistiska ordningen måste upphävas; socialismen måste utvecklas från att enbart vara ett ideologiskt paket (som diskuterar värden och innehar »egenskaper« såsom demokrati, rättvisa, gemensamt ägande et cetera) till att också betraktas som »en historiskt betingad produktionsordning och samhällsform«. Socialismen måste undvika att enbart bli någon motor för en välfärdstatlig blandekonomi, utan istället vara ett ideologiskt förankrat vapen riktat mot de kapitalistiska produktionsfaktorerna och dess ägandeförhållanden.¹⁰⁸

Klein menar att globaliseringsförespråkarnas koppling mellan globalisering och demokrati är en sanning med modifikation; den dagsaktuella globaliseringen vilar tungt på en specifik nyliberal ekonomisk modell där beslutsfattandet ligger hos stängda och icke-representativa institutioner, vars gemensamma syfte är att sprida marknadsliberalism genom frihandel. Denna monetaristiska målsättning sätter sig över demokratiska ideal; vilket visat sig då utländska investerare väljer ekonomiska zoner där möjligheterna till tillväxt är som störst; även om det råkar vara »förtryckande monarkier« som Saudi-Arabien eller »auktoritära kommunistregimer« som Kina.¹⁰⁹

När Wallerstein analyserar globaliseringsprocessen blir det utifrån världssystemanalysen; en omfattande teorikonstruktion som är ett »perspektiv på den sociala verkligheten«. Denna modell beskriver det rådande tillståndet i världen som ett *modernt världssystem*¹¹⁰ med en ändlös kapitalackumulation; en oändlig process och strävan för såväl människor som företag att expandera sina intressesfärer och öka sin kapitaltillväxt. I detta system finns det inbyggda strukturella mekanismer där aktörer som inte tillfredställer eller motsätter sig marknadens krav på ändlös kapitalackumulation straffas och slås ut av aktörer som uppfyller detta krav (där dessa sedermera belönas och blir rikare).¹¹¹ Wallerstein beskriver förhållandet mellan den globala (världs)ekonomin och det kapitalistiska systemet som nära sammanflätade och i en ömsesidig beroendeställning; det kapitalistiska systemet erbjuder den förbindande länken som världsekonomin de facto saknar (brist på kulturell homogenitet och en överordnad politisk struktur) genom att effektivt erbjuda arbetstillfällen över nationsgränser och ständigt söka nya

¹⁰⁸ Ibid., s. 186 ff.

¹⁰⁹ Naomi Klein (2003): *Stängsel och öppningar: Rapporter från globaliseringens frontlinjer*. Stockholm: Ordfront, s. 62.

¹¹⁰ Enligt Wallerstein har det moderna världssystemet och det kapitalistiska systemet sitt ursprung från européernas upptäckt av den Nya världen (Nord- respektive Sydamerika) på 1500-talet, för att successivt expandera och idag omfatta hela jordklotet.

¹¹¹ Wallerstein (2004): s. 49 f.

marknader för investeringar. Omvänt skulle det kapitalistiska systemet inte fungera utan världsekonomin eftersom de kapitalistiska aktörerna behöver en mångfald av nationalstater som konkurrerar på den globala arenan; de behöver makthavare som genomför politiska reformer och åtgärds paket som stödjer kapitalackumuleringen; om läget uppstår då länder stänger sina gränser och marknader och förstatligar sina fabriker och produktioner – kan kapitalisterna alltid vända sig någon annanstans. Kapitalackumuleringen måste alltid prioriteras framför övriga intressen; dessutom är de i behov av globala marknader med många aktörer.¹¹²

Den nyliberala ideologin har med hänvisning till globaliseringen blivit ett statligt påbud; ett instrument för att främja en ekonomisk politisk riktning mot ökad privatisering, liberalisering och avreglering. I USA respektive Storbritannien drev de konservativa valsegrarna Ronald Reagan (1911-2004) och Margaret Thatcher igenom en nyliberal ekonomisk politik utifrån Milton Friedmans och F A Hayeks filosofiska utgångspunkter om individens liberala frihet och staternas och marknadens roll gentemot denna frihet. Denna monetaristiska ekonomiska doktrin behöver en nattväktarstat som upprätthåller den utan interventioner genom omfördelning eller andra hinder. Inom ramen för det kapitalistiska systemet behöver den nyliberala ekonomiska doktrinen sträcka sig bortom nationsgränserna; expansionen och inlemmandet av andra länders inhemska marknader är ett nödvändigt inslag. De länder som motsätter sig utsätts för handelshinder och påtryckningar – de utestängs från den globala arenan. Idén om komparativa fördelar slår fel eftersom det förutsätter att såväl kapitalet som företagen är orörliga och stannar inom nationsgränserna – istället är det precis tvärtom.¹¹³

För länderna i tredje världen har nyliberala politiska åtgärder satts i system genom speciella »strukturanpassningsprogram« som påtvingat dem politiska och marknadsmässiga avregleringar och en minskad offentlig sektor; åtgärder som ökat kostnaderna för sjukvård och utbildning. Deras inhemska skyddstullar har avskaffats och länderna har därmed blivit utsatta för den globala konkurrensen och det internationella kapitalets framfart – i enlighet med nyliberalismens och den fria marknadens logik. Detta skeende betraktar Göran Greider som att den nyliberala ideologin slutligen blev herren på täppan – när den fria marknadens ordning regerar har ideologins praktikanter lyxen att kunna ägna sig åt moralfilosofiska funderingar som berör en sorts »medkännande konservatism«, som skulle kunna samföras med den rådande nyliberala ekonomiska doktrinen. Samhällena vi lever i har förvandlats till nyliberala verkstäder där medborgarnas *medvetande* formats utefter de värderingar och förutsättningar som råder. Således framkommer nyliberala tankegångar även hos gemene man; som via det

¹¹² Ibid., s. 49 f.

¹¹³ Hans-Peter Martin & Harald Schumann (1997): *Globaliseringsfällan: Angreppet på demokrati och välfärd*. Stockholm: Symposion, s. 134 ff.

senaste pensionssystemet aktiesparar, accepterar individuell lönesättning på arbetet och väljer att sätta sina barn i en friskola med vinstintressen. Löntagaren är idag invävd i »kapitalismens nät« och kollektivansluten till börsen istället för till socialdemokraterna.¹¹⁴ I förbifarten missar de att globaliseringen »är ett resultat av människors sociala handlande och därför något som går att påverka och förändra«.¹¹⁵

Amin skapar ett politiskt alternativ till den nyliberala globaliseringsordningen genom att utarbeta en ideologiskt och socialistiskt grundad tankemodell¹¹⁶. Tankemodellen grundar sig på att det först och främst måste skapas ett politiskt system som sträcker sig globalt – i likhet med det nuvarande. I detta system ska det finnas klara gränsdragningar och ramar för marknadens frihet (i motsats till den nyliberala ideologin om marknadens fullkomliga frihet från politisk intervention). Amin hänvisar historiskt till hur den moderna tidens nationalstatliga samhällsram fungerade för den inhemska marknaden. Principen för denna tankemodell skulle vara densamma, det vill säga att staten agerar som aktiv part istället för passiv; vilket utmärker den postmoderna eran. Denna socialistiskt grundade tankemodell har sedermera fyra översiktliga huvuduppgifter:

- att nationalstaterna genast nedrustar sina kärnvapenarsenaler, vilket minskar hotet om fullständig ödeläggelse av mänskligheten och civilisationen genom kärnvapenkrig.
- att vår planets samlade tillgångar och resurser organiseras så att fördelningen av dem blir rättvis och jämnt utspridd; detta kräver i sin tur globala politiska åtgärder och en omfattande beslutsprocess där man sätter gemensamma prisnivåer på tillgångarna, liksom kontroll av nationalstaternas avfallshantering, vilket ska vara ett obligatorium.
- motverka den regionala ekonomiska ojämlikheten; vilket i praktiken innebär att man avskaffar de globala och liberalt styrda institutioner vi har idag (som Världsbanken, Internationella valutafonden och Världshandelsorganisationen). Denna åtgärd baserar Amin på det strukturella och historiskt förankrade förhållandet mellan länderna som befinner sig på axeln centrum-periferi; det vill säga att centrum idag innehar monopol på teknologisk och finansiell forskning och utveckling. Detta världssystemiska läge måste brytas.
- att skapa nya politiska institutioner som ska utgöra embryot till ett »världsparlament«; en politisk och övernationell kreation som syftar till att hörsamma och sprida samhälliga

¹¹⁴ Göran Greider (2001): »Nyliberalismen – vid vägs ände?« i Jens Ergon, red., *En annan värld är möjlig. En attacantologi*. Stockholm: Manifest, s. 85 f.

¹¹⁵ Mattias Gardell (2002): »Globalisering och dess kritiker – från fundamentalister och rasister till den nya globala vänstern« i Kristoffer Talltorp & Olav Unsgaard, red., *Globalisering hur då? Nya vägar för den globala rättviserörelsen*. Stockholm: Leopard, s. 139.

¹¹⁶ Amin använder sig av terminologin »humanistiskt globaliseringsprojekt«.

intressen på ett globalt plan. I detta fall ska parlamentet fungera effektivare än Förenta Nationernas mellanstatliga organisation och funktion.¹¹⁷

4.2.2 »Staten och kapitalet, dom sitter inte i samma båt«

Habermas menar att globaliseringen fungerar som ett verktyg för att legitimera och verkställa nyliberala idéer som berör nedmontering och ett avvecklande av välfärdstaten; med beskrivningar av offentlig verksamhet, skattesänkningar och avregleringar av arbetsmarknaderna som nödvändiga politiska åtgärder – allt mot bakgrund av och med hänvisning till den ökade internationella konkurrensen mellan nationalstaterna emellan och finansmarknadernas inflytande som globaliseringens kölvatten. I ljuset av den globaliserade ordningen ser de nyliberala förespråkarna dessa politiska åtgärder som det bästa receptet för staternas bästa och i synnerhet individens; som i takt med globaliseringens ökade omfattning även ska kunna få högre ekonomisk frihet; där marknaden intar en central position framför välfärdstaten. I en global värld finns det enligt de nyliberala förespråkarna inga andra alternativa politiska lösningar.¹¹⁸ Konsekvenserna blir att den politiska autonomi hos utvecklingsländerna urholkas, där nationalstaternas politiska system underordnas globaliseringens liberala doktrin, vilket får följderna att de politiska instrumenten för maktutövning (institutioner och lagstiftning) över medborgarna minskar. För det andra innebär globaliseringsprocessen att kraven på en öppen finansiell marknad där kapitalflöden kan röra sig obegränsat ökar risken för ekonomisk och politisk instabilitet. För det tredje finns risken att utvecklingsländerna blir ännu mer marginaliserade hos världssamfundet till följd av det ökade beroendet till västvärldens industriländer och underkastelsen till ensidig inhemsk produktion.¹¹⁹

För att den nyliberala globaliserade världsordningen ska överleva som system behövs motsatsen till en bipolär och sluten värld där sammanslutningar existerar bestående av allierade och fiender. Den behöver en övergripande ideologisk plattform för att legitimera dess existens och som på politiska grunder kan kräva att alla världens länder öppnar sina gränser och tillåter obegränsad handel i det internationella samfundet.¹²⁰ Denna »öppenhet« som globaliseringen tvingar fram på hela samhällssystem leder till att orättvisor fortsätter att breda ut sig; och med dessa även oroligheter, fattigdom, krig och konflikter. En framträdande ideologisk arkitekt bakom denna världsordning hittas hos den amerikanska hegemoniska maktutövningen med

¹¹⁷ Ibid., s. 19-20.

¹¹⁸ Jürgen Habermas (2000): *Den postnationella konstellationen*. Göteborg: Daidalos, s. 109 ff.

¹¹⁹ Martin Khor (2001): *Rethinking Globalization: Critical issues and policy choices*. Halifax: Fernwood Publishing Ltd., s. 118.

¹²⁰ Graven Østergaard, Jørgensen & Rydsmo (2000): s. 9 f.

dess satellitstater i form av Världsbanken, Världshandelsorganisationen och Internationella valutafonden – som kräver öppna marknader och att frihandelsprinciper införs på nationalstaterna. I globaliseringens namn hamnar staterna under en nyliberal och global dominans.¹²¹

Bauman ser det postmoderna samhället som genomsyrat av osäkerhet, rädsla och tvivel. Framtiden är oviss och världen uppfattas som svårförståelig, inkonsekvent och flyktig. I globaliseringens led blir det en omöjlighet att överblicka, förstå och förutsäga i vilken riktning världen är på väg. Till detta kaotiska tillstånd identifierar Bauman fyra överhängande omständigheter:

- *den nya världsoordningen*; som föregicks av kalla krigets klara strukturella men riskfyllda indelning, nu ersatt av någonting annat; riskerna finns kvar men i en annan okänd form. Strukturerna har upplösts, gränserna tunnats ut, maktens boningar saknar övergripande politisk styrning och kontroll vilket trappar upp oron och leder in världen i ett okänt vågspel. I framtiden finns dystopiska visioner; ökade risker för långvariga inbördeskrig, ett »medeltidsmörker« präglad av omfattande sjukdomsutbrott, epidemier, krig och fattigdom som inte tar hänsyn till nationalstaternas gränsdragningar.
- *den allmänna avregleringen*; som innebär den totala liberala hängivelsen till marknadskrafterna och tron på dess styrkor och förmågor, dess »irrationalitet och moraliska blindhet« vilket ger det kapitaliska systemet fritt spelrum och sedermera kräver politiska åtgärder såsom nedmontering av välfärdsstaten, ett upplösande av säkerhetsnäten och den sociala tryggheten; att sätta de ekonomiska kraven i första rummet på bekostnad av andra. Detta får konsekvenserna att världen återigen blir polariserad; statens möjligheter att korrigera och balansera marknadskrafternas profithunger minskar liksom möjligheterna för fackföreningsrörelserna och avtalsrörelserna att förhandla fram rättvisare villkor för dess medlemmar. Den globala ojämlikheten ökar och sprider sig dramatiskt (vilket påverkar alla samhällsnivåer); fattiga länder i tredje världen ökar sitt beroende till de rika, världens nationalstater får en tydligare och fastare hierarkisk indelning baserad på ekonomisk styrka, men även i de rika och ekonomiskt välmående samhällena breder fattigdomen ut sig tack vare marknadslogiken.
- *försvagade skydds- och säkerhetsnät*; som ett resultat av marknadens ökade styrka och framfart, men också konsekvenserna av individualiseringsprocessens fortgående livsprojekt; förverkligandet av sig själva som fria individer i konsumismens tidevarv

¹²¹ Zygmunt Bauman (2007): *Flytande rädsla*. Göteborg: Daidalos, s. 112.

och ett liv bortom sociala kontakter. Relationerna blir instrumentella och kortvariga – lika osäkra och flyktiga som den tid vi lever i.

- *världens nyckfullhet och trygghetens sönderfall*; som innebär att våra identiteter smulas sönder mot bakgrund av världens oförutsägbara nycker och opålitlighet – vad vi tror oss veta idag gäller inte imorgon, sammanhangen försvinner när individen ska konstruera sitt liv och sin livshistoria. Banden till det förflutna klipps av eftersom den egna identiteten blir fragmentarisk.¹²²

Enligt Amin innebär globaliseringen att nationalstaternas ekonomiska styrning undermineras men inte att nationalstaterna i sig själva upplöses. Däri ligger en djupgående motsättning som under det kapitalistiska systemets existens fortsätter att slå rot utan att finna en tillfredställande lösning. Att nationalstaterna är nödvändiga beror på att kapitalismen som ekonomiskt system är *beroende* av politiska och samhällsliga institutioner (som sammanbinds av en stat). Tidigare innebar detta att kapitalismens nödvändiga och ändlösa ackumulation och expansion sammanföll och reglerades under nationalstaternas översyn – detta skeende har nu övergivits och nationalstaternas kontroll minskat. Istället har det uppstått två separata rum (det *globala* respektive det *nationella*), som fungerar i otakt med varandra; eftersom kapitalet innehar den ledande rollen och dikterar villkoren – får nationalstaterna träda tillbaka på den globala scenen och ekonomisk styrning prioriteras framför statliga interventioner eller satsningar på andra områden. Kapitalismens egen logik sätts framför alla andra politiska åtgärder som kan förhindra eller störa denna; detta innebär också att det *krävs* politiska åtgärder som underlättar kapitalets fortgående existens och expansion; till exempel enorma privatiseringssatsningar, nedskärning av välfärdsstaterna, minskad byråkrati och skatteindrivning. Mot bakgrund av detta är tanken att företagen ska få utökat spelrum som svarar mot det kapitalistiska systemets logik.¹²³

Globaliseringen får också negativa effekter på välfärdsstaten; detta eftersom företagen får det svårt att förena marknadens krav på transnationella utbyten av varor och tjänster med omsorg över det nationella sociala förmånerna; något som är kostnadskrävande och olönsamt ur en strikt ekonomisk synvinkel. I det globaliserade klimatet råder öppen konkurrens där företagen ständigt måste omlokalisera sig för att maximera sina vinster och kapitaltillväxter. På den globala marknaden har företagen fördelen att kunna befinna sig på flera platser samtidigt och ändå hållas samman genom det systematiska nätverket som globaliseringen med sin informationsteknologi utgör. För att skydda de välutvecklade ländernas arbetskraft i västvärlden från den ökade konkurrensen från öst; har politiska åtgärder i form av protektionism, tullar och

¹²² Zygmunt Bauman (1998): *Vi vantrivs i det postmoderna*. Göteborg: Daidalos, s. 35 ff.

¹²³ Amin (1998): s. 50 f.

regleringar tidigare garanterat att lönerna hållits uppe och arbeten stannat kvar inom nationalstaterna. Idag ser vi att dessa försvarsåtgärder håller på att försvinna; istället har Världshandelsorganisationen som uppgift att bevaka de länder som förhindrar frihandel – och bestraffa dem som bryter mot denna ekonomiska doktrin.¹²⁴

America Vera-Zavala menar en införandet av en så kallad Tobinskatt skulle innebära ett stort steg mot en rättvisare ekonomisk globalisering. Tobinskatten innebär att alla finansiella transaktioner som sker dagligen beskattas på 0,05 procent. Enbart om skattesatsen låg på 0,1 procent skulle detta generera 50-100 miljarder dollar om året. Grundidén är att skatten ska avskräcka aktörerna på marknaden från att ständigt förflytta sitt kapital (något som sker flera gånger per dag) och därmed sänka den ivriga valutaspekulationen och valutahandeln; fenomen som innebär ökad fattigdom och gör det globala ekonomiska systemet till ett slags »kasinospel« där kortsiktiga vinster prioriteras framför längre och hållbarare lösningar. Pengarna som Tobinskatten genererar kan sedan användas till uppbyggandet av infrastruktur och utbildning i länderna i tredje världen.¹²⁵ Marknaden som konstruktion är inte per automatik dålig, den behöver bara »många synliga händer« för att den ska fungera »socialt och miljömässigt ansvarsfullt«.¹²⁶

¹²⁴ Manuel Castells (1998): *Informationsåldern. Ekonomi, samhälle och kultur. Band II: Identitetens makt.* Göteborg: Daidalos, s. 262 f.

¹²⁵ America Vera-Zavala (2001): *Global rättvisa är möjlig.* Stockholm: Pocky, s. 12 f.

¹²⁶ Kenneth Hermele (2001): *Det globala kasinot och dess kritiker från Keynes till Tobin.* Stockholm: Ordfront, s. 75.

4.3 Pragmatikerna

Utan att förringa de ideologiska skillnader som finns är det vår förhoppning att globaliseringsrörelsens idealism så småningom kan förenas med frihandelsvännernas traditionella internationalism så att det skapas ett robust politiskt stöd för globaliseringens omgivande ramverk. Därmed skulle även den utvecklingskraft som globaliseringen rymmer, och som alla människor på vår jord förtjänar att ta del av, kunna tas tillvara fullt ut.

Per Altenberg och Peter Kleen¹²⁷

4.3.1 »Den tredje vägen«

Globaliseringsdebatten präglas inte enbart av nyliberala frihandelsvänner eller marxistiskt inspirerade tänkare, utan även av mer pragmatiskt sinnade aktörer. Dessa försöker i debatten framhålla vikten av empirisk forskning, som bildar underlag för vidare resonemang och diskussion huruvida globaliseringen de facto utgör ett hot mot nationalstaten, demokratin eller medborgarnas identitet. Pragmatikerna försöker hitta en medelväg mellan globaliseringsdebattens förespråkare och dess kritiker; ett tredje alternativ som tar i beräkning de argument som framförs från vardera sidan, men som samtidigt försöker framhålla globaliseringens oförutsägbara effekter på det internationella samfundet, och hur dessa effekter bäst kan tyglas genom aktiva insatser.¹²⁸

För Anthony Giddens innebär globaliseringen en möjlighet för demokratin att vinna utbredning och etablering hos världens nationer; den tvingar staterna att anpassa sig till öppnare strukturella förhållanden eftersom kommunikationerna, kontaktmöjligheterna och den massmediala uppmärksamheten är global till sin karaktär. Auktoritära stater som behandlar sina medborgare med tyranni eller våldsmetoder bemöts med fördömande uttalanden, ekonomiska sanktioner eller ett samlat utanförskap; något som i allra högsta grad påverkar det inhemska politiska styret och de ekonomiska förhållandena. Detta har medfört att stater som inte anammat demokratiska värderingar och marknadsekonomi enligt västerländsk modell (utan endast utåt sätt kallar sig demokratiska) tvingats till att reformera sig själva eller rentav falla sönder inifrån. Berlinmurens fall 1989 var ett tydligt bevis på att demokratin som styrelseform är den bästa och mest legitima; isolerade och förtryckande nationer möter tydligt ideologiskt motstånd på den globala scenen och gamla ekonomiska system och tankesätt har visat sig icke funktionsdugliga. Samtidigt råder det ett utbrett missnöje hos medborgarna i de etablerade

¹²⁷ Altenberg & Kleen (2004): s. 95.

¹²⁸ Källa: Författaren.

demokratiska länderna – detta är riktat mot de demokratiska processerna som medborgarna anser ligger bortom deras inflytande och överseende; istället formas det ett ökat politikerförakt, valdeltagandet minskar och ett allmänt ointresse för det politiska och parlamentariska systemet utvecklas. Giddens söker svar på dessa problem genom att föreslå en *demokratins demokratisering*; vilket utgör ett fördjupande av den rådande demokratiska ordningen. Detta innebär att demokratin måste anpassa sig till vad som de facto är den aktuella världssituationen: att det existerar en globalisering, i vilket demokratin måste utvecklas och reformeras till att sträcka sig på ett globalt plan; den måste vara

transnationell [...] såväl över som under den nationalstatliga nivån. En globaliserad era kräver globaliserade åtgärder, och detta gäller lika mycket politiken som något annat område.

Genom att det demokratiska styrelseskicket anpassar sig till globaliseringen öppnas möjligheterna upp för minskad korruption hos makthavare och politiker; detta eftersom möjligheterna för medborgerlig övervakning är lättare än idag under tidigare decennier. Demokratiseringsprocessen måste också decentraliseras: makten ska inte enbart befinna sig på nationalstatlig nivå (vilket leder till just minskat medborgerligt förtroende och folklig förankring). Politiska beslut ska föras närmare medborgarna. Även om den representativa demokratin fortfarande behövs ska det finnas kompletterade instanser, såsom särskilda folkdomstolar eller folkomröstningar som sker på elektronisk väg. Politiska partier behöver också samarbeta mer med andra politiska grupperingar och intresse- och frivilligorganisationer; detta skapar en tydligare struktur och enighet där medborgarna lättare kan orientera sig, eftersom många idag är engagerade i andra organisationer än de rent politiska. I demokratin demokratiseringsprocess ska det finnas en större »medborgerlig kultur« som ersätter den gamla och felaktiga föreställningen om att samhället endast består av staten och marknaden, eller den offentliga och privata sfären. Istället måste helhetsbilden kompletteras av ett civilt samhälle; där familjen är en central aspekt av samhällslivet. Det behövs således en »känslornas demokrati« som dessutom har en återuppbyggnadsfunktion: i nationalstater där demokratin inte är fast förankrad (som till exempel Ryssland) kan denna demokratiska reform bidra till demokratin spridning och legitimitet från ett *underifrån*-perspektiv – från medborgarna – istället för *uppiifrån*. Varken marknaden eller staten kan ensamma eller tillsammans fylla dessa uppgifter. Det civila samhället måste inkluderas och finna sin balans mellan de andra två.¹²⁹

¹²⁹ Giddens (2010): s. 76 ff.

Joseph E. Stiglitz menar att det är de demokratiska processerna som måste prioriteras mot bakgrund av de globala processer vi bevittnar idag; medborgarna måste genom information och kunskap utveckla ett intellektuellt försvar mot företagens och marknadens omätliga vinsthunger och övergreppsliga påverkan på samhället. Globaliseringen är alltför viktig för samhällslivet för att kunna ignoreras eller undvikas – det måste existera väl utvecklade politiska strukturer och en *medvetenhet* hos medborgarna som möter globaliseringens krav. Globaliseringen är en grogrund för samhällskonflikter; den påverkar hela samhället och berör värderingar såsom jämlikhet och vilket förhållningssättet och inställning till ekonomin och marknaden som ska råda. Vilken ska prioriteras först? En central aspekt enligt Stiglitz är balans och jämvikt. Det måste existera ett balansförhållande mellan statens och marknadens funktioner; »utan lämplig statlig reglering och intervention leder inte marknader till ekonomisk effektivitet«. Endast då kan miljöhänsyn tas tillvara, orättvisorna bekämpas och den höga levnadsstandarden bibehållas. Staten måste vara en aktiv part istället för en passiv, den måste införa och understödja ekonomiska reformpaket, stimulera marknaden genom politiska insatser och motverka alienation, ekonomisk nedgång, sociala oroligheter och våldsbrott. Sin utgångspunkt och empiriska modell finner Stiglitz i den keynesianska ekonomiska doktrinen och dess betydelse för återhämtningen av den amerikanska ekonomin, tillväxten och stimulansen av nya arbeten och sysselsättningar under depressionstiden under 1930-talet, »Keynes gjorde i praktiken mer för att rädda det kapitalistiska systemet än alla marknadsvänliga finansmän tillsammans«. ¹³⁰

Peter Singer efterlyser starkare politiska institutioner för att underlätta det globala beslutsfattandet; syftet är att globaliseringens effekter lättare ska kontrolleras¹³¹ (där Beck menar att globaliseringen blir som en katalysator för spridandet av gifter av alla dess slag; av oändliga risker för mänskligheten som ignorerar nationella gränser eller klasstrukturer¹³²) och där enskilda stater (som ett politiskt och rättsligt efterspel) ska kunna ställa till svars för sina oansvariga handlingar. Det skulle behövas en »världsgemenskap« i vilket det kan existera en folkvald och lagstiftande folkförsamling (med något upphöjd auktoritet och maktbefogenheter än Europeiska Unionen, men med en likartad systemisk och strukturell utformning). Kritiken mot detta tankeprojekt är dock stort; för det första hotar den de enskilda medborgarnas intressen i de välutvecklande industriländerna, för det andra riskerar världsgemenskapen att utvecklas till ett byråkratiskt och politiskt överhängande monstret; en tyrannisk och överstatlig koloss. Det behövs dock pragmatiska lösningar för att komma tillrätta med den oförutsägbara och

¹³⁰ Joseph E. Stiglitz (2007): *Fungerande globalisering*. Göteborg: Daidalos, s. 12 ff.

¹³¹ Peter Singer (2003): *En värld: Globaliseringens etik*. Stockholm: Thales, s. 173.

¹³² Ulrich Beck (1998a): *Risksamhället: På väg mot en annan modernitet*. Göteborg: Daidalos, s. 52.

okontrollerade globaliseringen; dessa åtgärder måste komma från politiskt håll, vara medborgerligt förankrade och demokratiskt skapade; de enskilda nationalstaterna måste få hamna under övernationellt styrda organ, ett »globalt styre« som uppmärksammar, kontrollerar och motverkar i frågor som rör arbete, fattigdom och miljö. Singer konstaterar dock att

det politiska stödet för sådana idéer är för närvarande svagt. Bortsett från det hot som idén utgör mot egenintresset hos medborgarna i rika nationer skulle många säga att det skulle innebära för stor risk i förhållande till alltför osäkra vinster.¹³³

Giddens ställer sig kritisk till antiglobaliseringsrörelsens kritik mot att globaliseringen medför att de ekonomiska ojämlikheterna i världen ökar, samt att denna ojämlika utveckling skulle bero på globaliseringsprocessen. För det första menar Giddens att man kan fråga sig huruvida ojämlikheten överhuvudtaget ökar på ett globalt plan, och för det andra om globaliseringen i så fall ska beskyllas för detta fenomen. Här påpekar Giddens att de vetenskapliga beslutsunderlagen grundar sig på högst osäkra och missvisande statistiska beräkningar och jämförelser; som till exempel varje enskilt lands BNP (bruttonationalprodukt); ett räknemått som inte väger in prisskillnader på varor och tjänster. Dessa utslutningar medför att mätninginstrumentet behöver kompletterande analyser och resonemang för att en djupare och mer sann helhetsbild av den ekonomiska världssituationen ska uppnås. Själv hävdar Giddens att den ekonomiska globala ojämlikheten mellan länder minskar; som underlag för detta påstående hänvisar han till att den ekonomiska ojämlikheten ökade som mest under perioden 1860-1960 som följd av industrialiseringen. Under decennierna sedan dess har det ekonomiska läget antingen stannat upp eller minskat på grund av att denna industrialisering fått större utspridning hos nya regioner; framför allt i länderna i Asien, samtidigt som tillväxten hos Europas nationer minskat i samma takt.¹³⁴

Giddens bemöter också kritiken om att företagen »styr världen« på bekostnad av nationalstaterna. Istället menar han att dessa stater fortfarande har makten – till och med i större utsträckning när de agerar i samförstånd än enskilt – eftersom de fortfarande innehar legitimitet att bestämma över territorier och gränser, lagstiftning och den militära apparaten. Globaliseringsprocessen medför dessutom att företagen pressas hårdare gällande moraliska och etiska ställningstaganden, eftersom konsekvenserna av deras handlande får större uppmärksamhet av det internationella samfundet. Mot företagen har det uppstått NGO:s (icke-statliga organisationer, eller *non-governmental organizations*) vilka har som uppgift att hålla ett

¹³³ Singer (2003): s. 173.

¹³⁴ Giddens (2010): s. xx-xxi.

öga på och dessutom kunna införa sanktioner mot dem. Som exempel finns Greenpeace och Oxfam vars globala inflytande och genomslagskraft är stora. Dessutom spelar företagens storlek, varumärke och generella anseende en väsentlig roll i sammanhanget, och de tenderar att vara mer sårbara och känsliga för kritik än mindre företag.¹³⁵

4.3.2 »Deus ex machina«

Enligt Beck innebär den nyliberala ideologins hegemoni (globalismen) en ökad politisk maktlöshet och resignation; de sociala, juridiska och miljömässiga ramar som under den moderna tiden skapat ett jämviktförhållande med marknaden sätts ur spel eftersom globalismens främsta intresse (kapitalackumuleringen) överskuggar andra dimensioner av globaliseringen. Vad globaliseringen behöver är vare sig att bli ignorerat eller motarbetat, utan istället bemötas av politiska reformer och handling som syftar till att utvinna de fördelar som globaliseringen medför.¹³⁶ Globaliseringen behöver inte agera som någon homogen, allsmäktig och erövrande kraft som endast svarar mot finanskapitalets logik eller historisk västerländsk imperialism. Den behöver inte heller underminera nationalstaternas roll i världssamfundet eller innebära en likriktning av den enskilda nationella identiteten eller kulturen.¹³⁷

Enligt Håkan Thörn ser Beck att det finns tänkbara politiska lösningar som kan omvandla globaliseringsprocessen till en grogrund för »social rättvisa och fördjupad demokrati«. Det behöver inte vara det globala kapitalet enligt nyliberal modell som styr och ställer kraven – globaliseringen är en så mångfasetterad, mångsidig och flexibel skapelse att den kan inrymma alternativa lösningar för att uppnå en helt annorlunda världssituation. Den *ekonomiska* globaliseringen behöver inte heller prioriteras framför andra; istället kan en gemensam och målmedveten politisk handlingskraft medföra att större hänsyn tas till värden såsom demokrati, solidaritet, social rättvisa, ekologisk och miljömässig medvetenhet samt jämlikhet. Thörn menar att det övergripande målet måste vara en global välfärd ur ett framtidsperspektiv. Vid en analys av globaliseringen såsom den fungerar idag måste det finnas en större kännedom och beaktande gällande dessa värderingar; de politiska och samhällsvetenskapliga krafterna måste analysera globaliseringsprocessens historiska och strukturella förutsättningar för att kunna presentera alternativa handlingsmöjligheter på hur den ska utformas framöver.¹³⁸

¹³⁵ Ibid., s. xx.

¹³⁶ Beck (1998b): s. 25.

¹³⁷ Robert J. Holton (1998): *Globalization and the Nation-State*. New York: Palgrave, s. 186.

¹³⁸ Thörn (2002): s. 31 f.

Samhällsutvecklingen måste föregås av en demokratisk utveckling. Medelvägen skapas mellan statligt samhällsansvar genom politiska åtgärds paket och att ge marknadsekonomin ett visst spelutrymme,¹³⁹ genom att först och främst

göra upp med sin internaliserade frihandelsideologi [...] utan att i grunden fördöma det fria varuutbytet. Frihandeln, alltså varuutbyte utan bommar och tullar, är storartad som idé, lockande som möjlighet och alltjämt eftersträvansvärd som mål.¹⁴⁰

Staten kan inte ensam skapa utveckling genom diverse femårs- eller tioårsplaner; lika lite som marknaden på egen hand är kapabel att generera välstånd (istället leder marknadens kapitalintresse till arbetslöshet, ekonomisk ojämlikhet och marginalisering av de grupper som befinner sig utanför den globala arenan). Medelvägen innebär att politiska beslut och maktutövning sker från lokal och nationell nivå till den globala. Länder kan inte vara beroende av varandra genom lån och skulder.¹⁴¹ Den allra viktigaste medvetenheten menar Beck är förståelsen om att både globaliseringen och globalismens närvaro inte är några av naturen framvuxna fenomen, utan något politiskt konstruerat; bakom tillkomsten exemplifierar globalismen de rådande nyliberala intressena som låter kapitalismen få härja fritt med både enkelspåriga och endimensionella resonemang som förklaringsmodell: kapitaltillväxt framför allt. Beck konstaterar vidare att deras inflytande över världsmarknaden måste brytas eftersom det verkar destruktivt för politiken och samhället. Endast vid en omstöpning av det politiska livet kan globaliseringen få uppleva en nystart. Beck menar vidare att globaliseringens dynamik och kraft »spränger [...] den gamla vänster-höger-schematiken«; för att förhålla sig till globaliseringen måste de gammalmodiga och nostalgiska politiska föreställningarna om den moderna epokens välfärds- och nationalstat överges. Som svar på globalismens dominans menar Beck att det bland annat måste till

- *internationellt samarbete* (i vilket nationalstaterna ökar sitt samarbete för att förhindra de globala företagens inflytande över politiken; att länderna genom lagstiftning och samverkan bryter företagens benägenhet att undvika skatter och samtidigt erhålla statliga subventioner).¹⁴²
- *delaktighet i kapitalet* (en välfärdspolitisk reform som syftar till att inkludera arbetet i kapitalet; det vill säga att en bit av lönen ersätts med en ägarandel i företaget. Detta

¹³⁹ Knud Vilby (2007): *Den globala resan: Marginalisering och miljöhot*. Lund: Studentlitteratur, s. 391.

¹⁴⁰ Gabor Steingart (2008): *Välståndskriget: Hur makt och rikedom omfördelas i världen*. Göteborg: Daidalos, s. 262.

¹⁴¹ Vilby (2007): s. 391.

¹⁴² Beck (1998b): s. 167.

skulle innebära att arbetarna blir aktieägare och får ta del av företagens driftkapital; deras vinster och förluster).¹⁴³

- *regleringar över transnationella företagare* (dessa aktörer måste utsättas för en demokratisk strukturell process som utkräver ansvar gällande skatteinbetalning och ansvar inför sina förvärvsarbetare, som bidrar ekonomiskt till det gemensamma bästa och därmed uppnår en demokratisk *legitimitet*).¹⁴⁴

Pragmatikernas uppfattning om marknadens funktion är tvåsidig: å ena sidan har marknaden blivit den samhälliga sfär som till skillnad från nationalstaten är i störst behov av att globaliseras. Detta på grund av att marknaden – till skillnad från staten – inte inrymmer några institutioner som hämmar flödena av kapital eller spekulationer. Denna egenskap medför att marknaden rör sig snabbare och ligger steget före nationalstaternas politiska lagstiftning och regelverk. Därigenom skapas en process där staten förlorar legitimitet liksom minskad politisk handlingskraft; i takt med staternas oförmåga att »hinna med« marknaden tvingas dessa anpassa sig till marknadens krav istället för tvärtom; de ekonomiska transaktionerna har förmågan att operera globalt, förflytta sig blixtnabbt och överträda nationalstaternas rumsliga dimensioner. Ur detta anseende ses marknaden som något »otyglat« och som en ohämmad och självständig kraft.¹⁴⁵ För att marknaden ska fungera tillfredställande behövs bland annat statliga regleringar i form av sociala och ekonomiska säkerhetsnät vid arbetslöshet, försäkringspaket, program för utbildning, fortbildning och hälso- och säkerhetsförordningar. Dessa åtgärder ska balansera relationen mellan marknadens vinstintressen och de individer som arbetar och berörs av den.¹⁴⁶

Å andra sidan betraktas marknaden som en social institution i likhet med de övriga instanser som en statsapparat omger sig av. Därför undgår inte heller marknaden kraven på rättfärdighet och legitimitet. Även om det saknas en övergripande politisk auktoritet behöver marknaden ändå finna en understödd bas för sitt handlande; skulle marknaden med sina ekonomiska transaktioner och byteshandel förlora förtroende och stöd bland de aktörer (stater, organisationer och företag) som rör sig på marknaden förlorar den sin attraktionskraft.¹⁴⁷ Av denna anledning blir det viktigt att det uppstår ett balansförhållande mellan staten och marknadskrafterna; båda ska komplettera varandra för att förhindra sociala och ekonomiska kriser och nedgångar – vilka är faktorer som leder till global fattigdom. Här reduceras

¹⁴³ Ibid., s. 176.

¹⁴⁴ Ibid., s. 179.

¹⁴⁵ Erik Andersson (2001): *Globaliseringens politiska ekonomi: En introduktion*. Lund: Studentlitteratur, s. 55.

¹⁴⁶ Paul Streeten (2004): *Globalisation: Threat or Opportunity?* Copenhagen: Handelshøjskolens Forlag, s. 115.

¹⁴⁷ Dani Rodrik (1997). *Has globalization gone too far?* Washington, D.C.: Institute for International Economics, s. 71.

marknaden till något som *egentligen* tillhör statsmakten och som i längden förlorar på att agera autonomt.¹⁴⁸

¹⁴⁸ Rodrik (1997): s. 85.

4.4 Skeptikerna

Currently the term »globalization« enjoys immense popularity. It is a key word in not only the dominant theoretical and political discourse but also in everyday language. As both a description of widespread, epoch-defining developments and a prescription for action, it has achieved a virtual hegemony and so is presented with an air of inevitability that disarms the imagination and prevents thought of and action towards a systemic alternative – towards another, more just social and economic order.

James Petras och Henry Veltmeyer¹⁴⁹

4.4.1 »Kejsarens gamla kläder«

Striden huruvida globaliseringen överhuvudtaget existerar börjar med själva begreppet i sig; globaliserings skeptikerna menar att de globala spridningseffekter som kan bevittnas inom den internationella och nationella politiken, den kapitalistiska marknadsekonomi och det sociala livet lika gärna kan benämnas »amerikanisering« eller »västerlandisering« som »globalisering«; om en översyn av den dagsaktuella världssituationen låter sig göras. Globaliseringen är och förblir ingenting annat än en läpparnas bekännelse; i studierna av de politiska relationerna på internationell nivå, hos de ekonomiska transaktionerna och kapitalrörelserna, i intressesfärerna samt inom den kulturella spridningens domäner förblir globaliseringen endast en täckmantel – en begrepps bildning som syftar till att överskugga de verkliga intressena hos enskilda statsmakter. Formellt utgörs världen av ett internationellt samfund bestående av fristående och autonoma statsmakter; som frivilligt väljer att sluta avtal, handla och kontrollera sina intresseområden och ekonomiska zoner.¹⁵⁰

Att det förekommer aktörer eller grupper som aktivt ifrågasätter globaliseringens existens beror på att de ekonomiska transaktioner som äger rum i synnerhet sker mellan de rika industriella nationerna. Det globala utanförskapet är omfattande. Länderna i tredje världen (i synnerhet den afrikanska kontinentens nationer söder om Sahara, men även i Latinamerika och delar av Asien) har ett förhållande till den första världen som baserar sig på ekonomiskt beroende i form av lån och skulder; vilket underblåser korruption, inbördeskrig, social misär och fattigdom. Globaliseringen är inget annat än resterna av det historiska koloniala arvet och spöket från européernas herravälde och imperialism under den tidigmoderna och industrialiserade epoken. Ur detta perspektiv har globaliseringen aldrig varit global utan endast

¹⁴⁹ James Petras & Henry Veltmeyer (2001). *Globalization Unmasked: Imperialism in the 21st Century*. Halifax: Fernwood Publishing Ltd, s. 8.

¹⁵⁰ Held & McGrew (2002): s. 13 f.

resultatet av ekonomiska affärer och handelsutbyten för eliten. Med världen har det hela tiden avsetts *västvärlden*.¹⁵¹

James Petras och Henry Veltmeyer, analyserar exemplet med USA och menar att det världspolitiska läget domineras av landets nyliberala intressen som genom sina ekonomiska institutioner konsoliderar sitt maktinnehav.¹⁵² Dessa institutioner utgörs av Internationella valutafonden, Världsbanken, Världshandelsorganisationen samt Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling. Samtliga av dessa fyra instanser vittnar om det av andra världskrigets sönderslagna Europas önskan om en framtida ekonomisk stabilitet; en ekonomisk återuppbyggnad och uppkomst av ett internationellt finansiellt system och en supermakt att slå vakt om detta systems fortbevarande. Med 1947 års Trumandoktrin skapades det dokument som slog fast »USA:s roll som västvärldens hegemon«.¹⁵³ Detta får i sin tur djupgående strukturella konsekvenser för demokratin och samhället, eftersom det innebär att makten ligger hos icke-folkvalda och icke-folkligt representativa aktörer; globalt utspridda och endast ansvariga inför den amerikanska regeringen på hemmaplan. Dessa aktörer följer den nyliberala agendan och har makten att besluta över utgiftsnivåer, vad som ska betraktas som privat ägo respektive allmän egendom liksom utvecklingsstrategier för handel av varor och tjänster. Makten har således delegerats till aktörer bortom medborgarnas kontroll och översyn; bortom den demokratiska medborgerliga rätten att påverka den dagsaktuella politiken.¹⁵⁴

Idag handlar »folkstyret« om beslut som fattas hos det byråkratiserade och liberala elitskiktet; det medborgerliga inflytandet begränsar sig till att lägga en röst i valurnorna i frågor som de inte fått någon egentlig insyn i. Som oftast sker viktiga beslut ovanför medborgarna; dessa sker i det fördolda och inbegriper inget officiellt valdeltagande. Detta leder till ett ökat politikerförakt hos medborgarna, känslan över att kontrollen och makten ligger någon annanstans än hos dem. Idag bevittnar vi ett allt minskat röstningsdeltagande eller att medborgare inte väljer att rösta överhuvudtaget, liksom ökandet av politiska aktioner som sker utomparlamentariskt.¹⁵⁵ För globaliseringsskeptikerna inbegriper den amerikanska hegemonin en geopolitisk dimension; ett realistiskt perspektiv på den globala ordningen handlar de facto om USA:s väldiga ekonomiska inflytande och militära apparat, där landet fungerar som en internationell stormakt och kan driva igenom sina politiska och ekonomiska krav på andra nationer, vilket i sin tur påverkar deras inrikespolitiska riktning och framtida samhällsutformning:

¹⁵¹ Vera-Zavala (2001): s. 17.

¹⁵² Petras & Veltmeyer (2002): s. 70.

¹⁵³ Andersson (2001): s. 51.

¹⁵⁴ Petras & Veltmeyer (2001): s. 69.

¹⁵⁵ Ibid., s. 70.

Hegemonen [...] skiljer ut sig från de vanliga, dödliga kapitaliststaterna genom en upphöjdhet, en vägvisarroll, ett direktörskap. Hegemonen har ett långvarigt mandat från gruppen att lösa de *dominerande existensproblem* som alla medlemmar delar. Den lurar inte, den för en dialog med de andra staterna, den har ett privilegium. Den har egen makt.¹⁵⁶

Globaliseringsprocessen är föga annat än det amerikanska upprättandet och vidmakthållandet av sitt maktinflytande och sin hegemoniska position i världssamfundet, en »amerikanisering«, där landet med hjälp av sin omfattande militära organisation bibehåller status quo, rättfärdigar samt legitimerar en fortsatt utbredd liberalisering; vilket innebär utbredd kapitalism och den fria marknadens expansion. Skulle den amerikanska hegemonin falla, faller också förutsättningarna för den fortsatta liberala globala existensen. Upprätthållandet av makten vilar på premissen att medborgarna kan disciplineras och övertygas till att det rådande politiska och ekonomiska världsliga förhållandet måste bevaras och försvaras.¹⁵⁷ Begreppet »global styrning« blir till en amerikansk täckmantel för att kunna sprida en specifik *ideologisk* doktrin; vars innersta väsen och konstruktion syftar till att expandera en viss föreställning om hur världen är beskaffad, liksom hur människorna i den ska agera eller tänka. Denna ideologiska föreställning och teoribygge är den nyliberala och företagskapitalismen dess verktyg och personifiering; genom global dominans kan USA säkerställa den liberala världsordningen, som innebär att »globala marknader, internationell rätt, liberal demokrati och mänskliga rättigheter uppfattas som den allmängiltiga måttstocken för civilisation«. Uppstår det konflikt där den liberala hegemonin utmanas, leder detta till att de institutioner som främjar den (de fyra ekonomiska institutionerna) använder sina maktmedel för att straffa eller utesluta utmanarna av det rådande hegemoniska tillståndet.¹⁵⁸

4.4.2 »Och världen imploderade«

För att empiriskt klarlägga att världen till och med har *krympt* istället för expanderat pekar skeptikerna på perioden 1890-1914; en tidsperiod där det internationella beroendet mellan nationer stod på sin höjdpunkt. Idag utgörs världssamfundet av relationer där nationalstaterna fortfarande spelar huvudrollen på den globala arenan; de är inte hopplöst undergrävda någon allomfattande, övernationell »kraft« som globaliseringen påstås utgöra på den inhemska politiken eller ekonomin – däremot är ekonomiskt svagare nationer föremål för påtryckningar,

¹⁵⁶ Andreas Malm (2004). *När kapitalet tar till vapen: Om imperialism i vår tid*. Stockholm: Agora, s. 135 f.

¹⁵⁷ Held & McGrew (2002): s. 15 f.

¹⁵⁸ Ibid., s. 77-80.

interventioner och underkastelse från starkare sådana. Detta samspel är snarare ett uttryck för realpolitisk interdependens. De nationalstater som åtnjuter högst politisk, ekonomisk och militär status formar relationsband och maktutövningar som mera påminner om imperiestyrning som förklaring till den ojämna och orättvisa världssituationen staterna och världsdelarna emellan. De faktorer som styr världspolitiken, produktionskapaciteten och den ekonomiska fördelningen och maktförskjutningen, påverkas fortfarande i allra högsta grad av territoriella gränsdragningar, regionala indelningar, staternas och politikernas lagstiftningar och regeringsbildningar.¹⁵⁹ När det gäller produktion av högteknologiska prylar hanterar den så kallade »triaden« (USA, EU och Japan) runt nittio procent av världens sammanlagda tillverkning, två tredjedelar av den samlade världsproduktionen rör sig aldrig över någon nationsgräns vilket huvudsakligen exkluderar resterande länder. Globaliseringen är enbart reducerad till territoriella intressen och bildar en front för en sorts »rikemansklubb«. De multinationella företagen som framför allt har sina huvudbaser inom triaden står för

ungefär 70 % av världshandeln och 80 % av de internationella investeringarna. Slutsatsen blir alltså att globaliseringen enbart är något för i-länder. Det handlar i själva verket om en typ av *imperialism* [...] genom att stater och multinationella företag i Nordamerika, Europa och delar av Asien behärskar och utnyttjar fattiga länder.¹⁶⁰

Grupper eller aktörer som istället hävdar att globaliseringen existerar just på grund av att vi bevittnar en ökad ekonomisk integration mellan världens länder, missar således det faktum att investeringarna framför allt håller sig till och styrs från de industrialiserade länderna. Den dagsaktuella situationen är att »fyra femtedelar av världens befolkning utanför dessa flöden«. Världen är inte globaliserad utan *regionaliserad*; företagen, koncernerna och nätverken mellan dem existerar och samspelar på ett regionalt plan. De »flyter inte runt i världen«, utan är baserade i Nordamerika, Europa och Japan samt delar av Östasien. Visserligen innebär detta att det skett en förändring – från ett nationellt plan till ett regionalt. Men inte mer än så.¹⁶¹

Petras och Veltmeyer kännetecknar den dagsaktuella världssituationen som en ny form av »auktoritärism«. Före demokratins utspridning och erkännande utgjordes världssamfundet huvudsakligen av stater som på reguljär basis utövade militärt våld som repressivt medel och som exkluderade en betydande del av befolkningen från det politiska, ekonomiska och sociala livet. Den politiska individuella friheten var begränsad, för att inte säga rudimentär till sin

¹⁵⁹ Ibid., s. 15-16.

¹⁶⁰ Uriel Hedengren (2006): *Globalisering – Hot eller möjlighet?* Stockholm: Natur och kultur, s. 76.

¹⁶¹ Ingemar Lindberg (2001): »Globaliseringen och de sociala klyftorna« i Jens Ergon., red., *En annan värld är möjlig. En attacantologi*. Stockholm: Manifest. s. 58 f.

karaktär. Enbart vissa privilegierade grupper kunde rösta, utöva sitt inflytande eller på andra sätt påverka den politiska riktningen. Idag när den liberala ideologin slagit igenom och konsoliderats ser vi istället en form av »ny-auktoritarianism«, vilket innebär att valprocesser och folkligt inflytande förpassats till att förlägga makten hos representativa grupper som befinner sig inom institutionella organisationer eller på regeringsnivå. Även om val förekommer finns det ringa eller ingen *reell* möjlighet för medborgarna att påverka vad som beslutas inifrån.¹⁶²

En central punkt i globaliseringsdebatten rör frågan huruvida det existerar globala processer som påverkar, bestämmer och kontrollerar nationalstaternas ekonomiska och politiska beslutstrukturer och maktbefogenheter, vilket i praktiken innebär att staterna inlemmas i globala sammansättningar där ekonomiska skeenden och svängningar svårligen kan kontrolleras med hjälp av enbart de politiska institutionerna på nationalstatlig nivå. Staterna »körs över« på den globala arenan där deras inrikespolitiska hållning – med reformpaket, protektionism eller andra försöksåtgärder för att uppnå egenpolitisk styrning förefaller vara verkningslösa, i förhållande till de mäktiga krafter som huserar inom det globala och ekonomiska maskineriet. Är världen på väg mot att utgöras av enda gemensam ekonomisk ordning med staterna som – antingen frivilligt eller motvilligt – underkastade aktörer? Skeptikerna väljer att kritisera och problematisera denna ståndpunkt. Istället visar det sig fortfarande att de enskilda nationalstaterna inte alls har överlämnat makten till någon global »Leviathan« som med sin omättade världsmarknadslogik undergräver de nationalstatliga maktstrukturerna och politiska besluten. Återigen jämför skeptikerna dagens ekonomiska situation och interdependens med perioden 1890-1914; det vill säga »la belle époque« som innebar de transnationella interaktionernas, ekonomiernas och migrationsströmmarnas höjdpunkt. Jämfört med den perioden bevittnar vi idag en betydligt lägre världsekonomisk trafik. Framför allt ser skeptikerna att

- världens stater i hög grad (synnerhet i tredje världen) tillämpar en protektionistisk politik i syfte att främja sina *egna intressen* i första hand, där de internationella nettoflödena av kapital till och med *minskat* i jämförelse med 1890-1914.
- migrationsströmmarna och folkflyttningarna har även dessa minskat i omfattning jämfört med »la belle époque«.
- världen har således blivit mindre integrerad och sammanflätad såväl politiskt som ekonomiskt; det finns ingen global marknad utan istället ett sammelsurium av regionala och nationella områden där finansiella transaktioner och byteshandel sker.

¹⁶² Petras & Veltmeyer (2001): s. 70.

- den »globala ekonomin« egentligen handlar om att »finanser, teknologi, arbetskraft eller produktion« styrs från nationella snarare än globala aktörer och beslutsprocesser; inte ens multinationella företag agerar på en global nivå utan kontrolleras och underkastas de nationella och regionala marknaderna.
- vad som betraktas som uttryck för globalisering snarare handlar om *internationalisering*; i debatten har det uppstått feltolkningar, förväxlingar och förskjutningar av begreppen vilket leder fram till dagens aktuella diskurs. Med internationalisering avses att världen utgörs av separata, autonoma nationalstater som frivilligt eller ofrivilligt ingå avtal, överenskommelser, pakter eller andra former av samarbeten.
- den internationella politiken *kompletterar* snarare än *överskuggar* nationalstaternas självständighet och plats i världssamfundet. Det politiska och ekonomiska livet styrs och agerar framför allt från regional och nationell nivå – den internationella samhörigheten skapas utifrån en politisk *medvetenhet* utifrån dessa båda nivåer.
- slutligen visar också de internationella relationerna att det existerar ett omfattande utanförskap; de länder som inte ingår i gruppen Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling – det vill säga som inte är höginkomstländer – faller utanför och utökar därmed det ekonomiska gapet mellan länderna i Nord och Syd. Mellan de rika nationerna växer däremot samarbetet, de politiska och ekonomiska relationerna intensifieras och banden stärks. Den »globala världen« lämnar dock många underutvecklade och fattiga nationer utanför matchen.¹⁶³

¹⁶³ Held & McGrew (2002): s. 53 ff.

5. Avslutande analys och slutsatser

5.1 Om den nyliberala hegemonin och dess maktfunktion

De nyliberala globaliseringsförespråkarna ser att bakom globaliseringsprocessen (med de allt tätare handelsförbindelserna, politiska kontakterna, ökade ekonomiska samspelet och beroendet, expansionen av de liberala ideologiska föreställningarna samt etablerandet av frihandels principer som rådande och legitima doktriner) finns en innerlig strävan hos individer att söka frihet. Denna frihet beskrivs som naturlig, given, medfödd och inneboende i oss alla. Ur ett historiskt perspektiv har den motarbetats och tryckts ned av tyranner, despoter, kungar, kejsare, hövdingar, ledare, överheter och auktoriteter. Ur ett politiskt perspektiv har den lagts under politisk kontroll, planläggningsstrategier, regleringar, hinder och förbud. Friheten ur ett nyliberalt perspektiv handlar om att individen är en självständig och rationell varelse; kapabel att på egen hand skapa sin egen lycka, sitt välstånd och sin framtid. Mot denna individ ska det finnas en statsmakt som sätter gränserna till andra individers rätt till frihet, men som inte går så mycket längre än så. Individens rättigheter kräver existensen av politiska institutioner som skänker skydd och trygghet åt frihetssökandet – men staten ska inte garantera individer ekonomisk trygghet genom omfördelning eller omstrukturering. Ur detta nyliberala perspektiv ses individen som en varelse med naturrättsliga tillgångar som inbegriper frihet, jämlikhet och rättvisa – men de politiska konstruktioner som omger människan ska enbart understödja och garantera hennes frihet, som ligger naturligt latent inom oss.

För denna uppsats har de fyra positionerna (nyliberaler, motståndare, pragmatiker och skeptiker) som existerar inom globaliseringsdebatten utmärkt sig genom sina respektive argumentationer för eller emot globalisering – eller förnekandet av dess existens. Vad som framkommit i texten är dock inte huvudsakligen riktat mot just argumenten *i sig själva*; utan de *bakomliggande* värderingar och intressen samt de ideologiska-, ontologiska- och epistemologiska föreställningar och uppfattningar om världen, samhället och människornas roll i detta som existerar. Fokus har legat på nationalstaternas roll, marknadens funktion, demokratins överlevnad och reformistiska åtaganden från organisationer eller politiskt håll. Vad som förhoppningsvis framkommit i denna uppsats är att huvudfrågorna gällande globaliseringen inte nödvändigtvis handlar om huruvida skattesatsen ska ligga på femtio procent eller åttio, det vill säga relativt instrumentella diskussioner, utan om de mer djupgående och komplexa politiska och ideologiska synsätten på staten, samhället och människan som föreligger de uppkomna argumentationerna.

Utifrån de teoretiska konstruktioner som presenterats och avhandlats från Lukes och Gramsci framkommer det att maktens och hegemonins roll spelas av den nyliberala positionen; detta eftersom

- beskrivningen och analysen av den aktuella världssituationen präglas av den fria marknadens utbredning; nationalstaternas minskade politiska möjligheter till självständigt agerande på den globala arenan; det ökade gapet mellan rika och fattiga nationer, de mellanstatliga organisationer (som Världsbanken, Internationella valutafonden et cetera) som förespråkar en specifik ekonomisk doktrin som vilar på nyliberala inställningar; såsom avregleringar, privatiseringar och minskat statlig inflytande och kontroll.
- instrumentella relationer och alienation till sitt arbete i postmodernitetens osäkra tidevarv; vilket är tydligt närvarande i vardagslivet på grupp- och individnivå.
- nyliberalismen har också etablerat sig och fått legitimitet genom samtycke hos politiska partier (även de ursprungligt ideologiskt motsatta i viss mån), hos företagsstrukturer och de transnationella kontakterna mellan stater. Globaliseringen beskrivs som något som inte kan undvikas, förhindras eller bromsas.
- trots att motståndarna, pragmatikerna och skeptikerna målar upp en kritisk bild av de nyliberala förespråkarnas individuella, instrumentella och endimensionella maktperspektiv på världen, samhället och individen – och samtidigt erbjuder oss alternativa världsuppfattningar – så förändras inte det faktum att dessa övriga tre positionerna agerar *inom ramen* för det aktuella hegemoniska tillståndet.

5.2 Positionernas maktperspektiv

De nyliberalas maktperspektiv betraktas mot bakgrund av uppsatsens teoretiska utgångspunkter (Lukes och Gramsci) som något instrumentellt betingat och därmed *endimensionellt*, detta eftersom

- den individuella friheten (såsom den uppfattas av de nyliberala förespråkarna) är något som ständigt måste *försvaras* mot diverse tvångsåtgärder, inskränkningar eller förbud från staten, grupper eller individer. Maktrelationerna koncentreras till att granska öppna och iakttagbara konfliktsituationer mellan individuella och kollektivistiska intressen. För att i praktiken göra verklighet av sin ideologi sprids politiska och ekonomiska doktriner som rör hur staten, politiken och marknaden ska fungera i relation till vad individen *har rätt till* enligt den nyliberala ideologin – det vill säga att försöka uppnå

största möjliga frihet från statlig inblandning i framför allt politiska och ekonomiska frågor.

Motståndarnas maktperspektiv är i motsats *tredimensionellt* då de uppmärksammar

- mer djupgående strukturella och ideologiska motiv och syften; då den nyliberala dominansen fortsätter existera eftersom det råder ett samtycke mellan parterna som ger legitimitet; även om det finns ett uttalat motstånd till nyliberala idéer och praktiska handlingar bibehålls den rådande samhällsordningen, dess strukturella uppbyggnad och funktion. Vid studier av den rådande världssituationen har globaliseringen inneburit nyliberala åtgärds paket som dels agerar påtryckande utifrån på nationalstaterna; dels genomförs genom politiska beslut inom den statliga sfären. Globaliseringsprocessen sätts även in i ett större strukturellt, kollektivistiskt, kapitalistiskt och identitetsskapande sammanhang; där till exempel Wallersteins världssystemteori och Baumans postmodernistiska tankegångar bildar två hörnstenar för vidare analys och förståelse av globaliseringens ideologiska, politiska och sociala dimensioner.

Pragmatikernas maktperspektiv är framför allt *tvådimensionellt*; eftersom de

- identifierar att globaliseringen har skepnaden av nyliberala intressen, även om dessa inte alltid uttrycks explicit, och att det måste finnas politiska och statliga verktyg för att möta denna form av globalisering. På reformistisk väg ska nationalstaterna omforma sina inrikes- och utrikespolitiska attityder och hållningar gentemot de transnationella krafterna. Däremot framkommer det pragmatiska maktperspektivet i mångt och mycket på individnivå; till exempel genom diverse reformer som riktar sig till lönesättning på arbetsplatserna, enskilt inflytande genom aktieinnehav i företaget et cetera.

Skeptikernas maktperspektiv är i likhet med motståndarnas *tredimensionellt*; eftersom

- de uppmärksammar de strukturella maktförhållandena som baserar sig på ideologisk dominans och herravälde; genom de politiska och ekonomiska institutionella ramverken formas specifika medvetanden och handlingsmönster. Exempel är organisationer som Internationella valutafonden, Världsbanken, Världshandelsorganisationen och Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling, som framför allt enligt skeptikerna står för västerländska intressen i allmänhet och amerikanska intressen i synnerhet.

5.3 Slutsatser och vidare forskning

Redan på ett tidigt stadium i uppsatsprocessen stod det klart att uppgiften att granska den aktuella globaliseringsdebatten och ta reda på hur argumentationerna från de olika sidorna gestaltade sig skulle visa sig vara en krävande uppgift. Globaliseringen är ett omfattande forskningsområde där det finns rikligt med texter att fördjupa sig i. Efter att ha slutfört detta akademiska arbete har det också blivit klart att de olika positionernas argument för och emot globaliseringen inte nödvändigtvis är den mest centrala kärnan av min uppsatstext – istället riktas uppsatsens analytiska slutsats och resonemang mot de bakomliggande värderingarna och intressena hos de olika positionerna, deras ideologiska föreställningar om hur samhället ska utformas, vilka som ska styra och inneha makten, vilka strukturella processer som kan uppmärksammas, liksom deras användning av särskilda begreppsbildningar (såsom frihet, rättigheter, jämlikhet) i sina argumentationer i texterna. Vem har makten över ordet? Vem dikterar villkoren i den rådande samhällsordningen?

Kort sagt avspeglar uppsatsen ett mycket mer dynamiskt och djupgående förhållningssätt till globaliseringen än att enbart granska den öppna debatten – detta är tack vare de teoretiska och metodologiska tillvägagångssätten för att analysera materialet till uppsatsen. Genom att betrakta debatten med Lukes och Gramscis ögon – med hjälp av den ideologikritiska analysen som metodologiskt verktyg – framkommer komplexa, strukturella och hegemoniska maktrelationer och maktutövningar; som vid en första anblick kan te sig suddiga och i skymundan från de mer konkreta, öppna och synliga ståndpunkter som uppenbarar sig.

Ur detta perspektiv blir det således uppenbart att globaliseringsdebatten inte alls handlar om stigande eller sjunkande tillväxtsiffror, statistiska resultat och beräkningar eller huruvida det är femtio eller tusen företag som säljer si och så många varor i tjugo eller sjuttio länder – globaliseringsdebatten handlar om ideologi, hegemoni och om vilka positioner, aktörer eller grupper som därmed dikterar villkoren för vad som är rätt respektive fel, förnuftigt respektive felaktigt; rationellt respektive ologiskt. Detta maktinnehav präglar medborgarnas medvetande och får dem att samtycka till fortsatt maktutövning även om de inte håller med. De som utövar hegemoni kontrollerar direkt och indirekt samhällets institutioner på vilka en kollektiv medvetenhet skapas, liksom styr de samhällets produktionskrafter och materiella basfaktorer. Medvetenheten innebär en generell uppfattning om hur världen är beskaffad, vilka förutsättningar som råder och hur framtiden ska formas. Den återspeglar en specifik klassuppfattning knuten till samhällets produktionsfaktorer i förhållande till statens legitima maktfunktioner.

Eftersom denna uppsats huvudsakligen riktat strålkastarljuset mot de politiska och ekonomiska dimensionerna av globaliseringen såsom de framställs i den aktuella debatten, kan en uppsats som spinner vidare på ämnet med fördel inrikta sig mot till exempel de kulturella, religiösa eller ekologiska aspekterna av globaliseringen.

Vidare kan en vetenskaplig och akademisk text av detta slag innehålla en betydligt mer djupgående forskning gällande globaliseringens effekter på individnivå; det vill sätta in individen i ett tidsperspektiv mellan den moderna och den postmoderna erans skiftande och nyckfulla händelseutveckling. Detta kan göras från en rad olika ingångssätt; till exempel genom att studera hur identitetsmönster förändras, liksom konsumtionsvanornas förändring över tid och rum; liksom relationerna till företagens reklam och påverkan. Globaliseringen inbegriper även individuella relationsmönster och förhållningssätt till sitt arbete, sin familj och sina vänner. För denna uppsats har det väsentliga fokuseringen legat på global, nationell och regional nivå – ur framför allt ett ideologiskt, politiskt och ekonomiskt perspektiv.

Referenser

- Abrahamsson, Hans (2001): »Det gyllene tillfället att göra globaliseringen global« i Ergon, Jens, red., *En annan värld är möjlig. En attacantologi*. Stockholm: Manifest.
- Altenberg, Per & Kleen, Peter (2004): *Globalisering under attack*. Stockholm: SNS.
- Amin, Samir (1998): *Kapitalism i globaliseringens tid: Styrningen av vår tids samhälle*. Göteborg: Daidalos.
- Andersson, Erik (2001): *Globaliseringens politiska ekonomi: En introduktion*. Lund: Studentlitteratur.
- Bauman, Zygmunt (1998): *Vi vantrivs i det postmoderna*. Göteborg: Daidalos.
- Bauman, Zygmunt (2000): *Globalisering*. Lund: Studentlitteratur.
- Bauman, Zygmunt (2007): *Flytande rädsla*. Göteborg: Daidalos.
- Beckman, Ludvig, Mörkenstam, Ulf & Reinikainen, Jouni (2010): »Globalisation and New Political Rights. The Challenges of the Rights to Inclusion, Self-Determination and Secession« i Erlandsson, Magnus, red., *Statsvetenskaplig Tidskrift 2010, årg 112, nr 1*, s. 42-49.
- Beck, Ulrich (1998a): *Risksamhället: På väg mot en annan modernitet*. Göteborg: Daidalos.
- Beck, Ulrich (1998b): *Vad innebär globaliseringen? Missuppfattningar och möjliga politiska svar*. Göteborg: Daidalos.
- Bergh, Andreas (2011): »Good for living? Om globalisering och folkhälsa.« i Cooper, Eva, red., *Globaliseringens triumf? 10 år efter Göteborgskravallerna*. Stockholm: Timbro.
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2005): »Idé- och ideologianalys« i Bergström, Göran & Boréus, Kristina, red., *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Castells, Manuel (1998): *Informationsåldern. Ekonomi, samhälle och kultur. Band II: Identitetens makt*. Göteborg: Daidalos.
- Cwejman, Adam (2011): »Globaliseringsmotståndarna – vilka var de?« i Cooper, Eva, red., *Globaliseringens triumf? 10 år efter Göteborgskravallerna*. Stockholm: Timbro.

- Erixon, Fredrik (2011): »Från då till nu – hindren på vägen« i Cooper, Eva, red., *Globaliseringens triumf? 10 år efter Göteborgskravallerna*. Stockholm: Timbro.
- Friedman, Milton & Friedman, Rose (2010): *Frihet att välja – ett personligt inlägg*. Stockholm: Timbro.
- Fölster, Stefan (2011): »Hälften är vunnet – hälften kvar. Om näringslivets globaliseringsdebatt« i Cooper, Eva, red., *Globaliseringens triumf? 10 år efter Göteborgskravallerna*. Stockholm: Timbro.
- Gardell, Mattias (2002): »Globalisering och dess kritiker – från fundamentalister och rasister till den nya globala vänstern« i Talltorp, Kristoffer & Unsgaard, Olav, red., *Globalisering hur då? Nya vägar för den globala rättviserörelsen*. Stockholm: Leopard.
- Giddens, Anthony (2010): *En skenande värld: Hur globaliseringen är på väg att förändra våra liv*. Stockholm: SNS.
- Gramsci, Antonio (1967): *En kollektiv intellektuell*. Lund: Bo Cavefors.
- Gramsci, Antonio (2007): *Brev från fängelset*. Hägersten/Stockholm: Tankekraft/Ruin.
- Graven Østergaard, Tina, Jørgensen, Bent D & Rydsmo, Tomas (2000): »Inledning« i Graven Østergaard, Tina, Jørgensen, Bent D & Rydsmo, Tomas, red., *Globaliseringens vinnare och förlorare: Om marginalisering i globaliseringens kölvatten*. Göteborg: Padrigu Papers.
- Greider, Göran (2001): »Nyliberalismen – vid vägs ände?« i Ergon, Jens, red., *En annan värld är möjlig. En attacantologi*. Stockholm: Manifest.
- Habermas, Jürgen (2000): *Den postnationella konstellationen*. Göteborg: Daidalos.
- Hayek, F A (1996): *Vägen till trälldom: Till socialister i alla partier*. Stockholm: Timbro.
- Hayek, F A (1999): *Frihetens grundvalar*. Stockholm: Timbro.
- Hedengren, Uriel (2006): *Globalisering: Hot eller möjlighet?* Stockholm: Natur och Kultur.
- Held, David (2005): *Demokratimodeller: Från klassisk demokrati till demokratisk autonomi*. Göteborg: Daidalos.
- Held, David & McGrew, Anthony (2002): *Den omstridda globaliseringen*. Göteborg: Daidalos.

- Hermele, Kenneth (2001): *Det globala kasinot och dess kritiker från Keynes till Tobin*. Stockholm: Ordfront.
- Holton, Robert J (1998): *Globalization and the Nation-State*. New York: Palgrave.
- Johansson, Annie (2011): »Sverige har inte råd att välja bort jobb – globaliseringen och arbetsmarknaden« i Cooper, Eva, red., *Globaliseringens triumf? 10 år efter Göteborgskravallerna*. Stockholm: Timbro.
- Khor, Martin (2001): *Rethinking Globalization: Critical issues and policy choices*. Halifax: Fernwood Publishing Ltd.
- Klein, Naomi (2002): *No Logo*. Stockholm: Ordfront.
- Klein, Naomi (2003): *Stängsel och öppningar: Rapporter från globaliseringens frontlinjer*. Stockholm: Ordfront.
- Larsson, Tomas (1999): *Världens klassresa*. Stockholm: Timbro.
- Lindberg, Ingemar (2001): »Globaliseringen och de sociala klyftorna« i Ergon, Jens, red., *En annan värld är möjlig. En attacantologi*. Stockholm: Manifest.
- Lindberg, Ingemar (2005): *Den globala kapitalismen – och det nya motståndet*. Stockholm: Atlas.
- Lukes, Steven (2008): *Maktens ansikten*. Göteborg: Daidalos.
- Lundberg, Jacob (2011): »Globaliseringens triumf« i Cooper, Eva, red., *Globaliseringens triumf? 10 år efter Göteborgskravallerna*. Stockholm: Timbro.
- Malm, Andreas (2004): *När kapitalet tar till vapen: Om imperialism i vår tid*. Stockholm: Agora.
- Martin, Hans-Petter & Schumann, Harald (1997): *Globaliseringsfällan: Angreppet på demokrati och välfärd*. Stockholm: Symposion.
- Martinsson Poirier, Roland (2011): »Marknadsglobalism och rättviseglobalism – finns det alternativ« i Cooper, Eva, red., *Globaliseringens triumf? 10 år efter Göteborgskravallerna*. Stockholm: Timbro.
- Norberg, Johan (1999): *Den svenska liberalismens historia*. Stockholm: Timbro.

- Norberg, Johan (2001a): *Till världskapitalismens försvar*. Stockholm: Timbro.
- Norberg, Johan (2001b): *Global rättvisa är möjlig*. Stockholm: Pocky.
- Norberg, Johan (2006): *När människan skapade världen*. Stockholm: Timbro.
- Norberg, Johan (2011): »De förlorade – men vi vann inte« i Cooper, Eva, red., *Globaliseringens triumf? 10 år efter Göteborgskravallerna*. Stockholm: Timbro.
- Nozick, Robert (2001): *Anarki, stat och utopi*. Stockholm: Timbro.
- Olausson, Ulrika (2005): *Medborgarskap och globalisering: Den diskursiva konstruktionen av politisk identitet*. Örebro universitet: Universitetsbiblioteket. <http://www.avhandlingar.se> 2012-02-06
- Petras, James & Veltmeyer, Henry (2001): *Globalization Unmasked: Imperialism in the 21st Century*. Halifax: Fernwood Publishing Ltd.
- Rodrik, Dani (1997): *Has globalization gone too far?* Washington D.C.: Institute for International Economics.
- Sachs, Jeffrey (2006): *Slut på fattigdomen: Hur vi kan åstadkomma detta i vår livstid*. Stockholm: SNS.
- Singer, Peter (2003): *En värld: Globaliseringens etik*. Stockholm: Thales.
- Steingart, Gabor (2008): *Välståndskriget: Hur makt och rikedom omfördelas i världen*. Göteborg: Daidalos.
- Stiglitz, Joseph E (2007): *Fungerande globalisering*. Göteborg: Daidalos.
- Streeten, Paul (2001): *Globalisation: Threat or Opportunity?* Copenhagen: Handelshøjskolens Forlag.
- Sörbom, Adrienne & Wennerhag, Magnus (2008): »Jag och resten av världen: Individuell och kollektiv politik inom den globala rättviserörelsen« i Olofsdotter Stensöta, Helena, red., *Statsvetenskaplig tidskrift 2008, årg 89, häfte 1*, 3-33.
- Thörn, Håkan (2002): *Globaliseringens dimensioner: Nationalstat, världssamhälle, demokrati och sociala rörelser*. Stockholm: Atlas.
- Vera-Zavala, America (2001): *Global rättvisa är möjlig*. Stockholm: Pocky.

- Vilby, Knud (2007): *Den globala resan: Marginalisering och miljöhot*. Lund: Studentlitteratur.
- Wallerstein, Immanuel (2001): *Liberalismens död: Slutet på den rådande världsordningen*. Stockholm: Vertigo.
- Wallerstein, Immanuel (2004): *Världssystemanalysen: En introduktion*. Hägersten: Tankekraft.
- Wolf, Martin (2006): *Så fungerar globaliseringen*. Stockholm: SNS.
- Young, Iris Marion (2007): *Globala utmaningar – Krig, självbestämmande och global rättvisa*. Hägersten: Tankekraft.
- Åslund, Anders (1998): »Förord – varför behöver vi globalisering?« i Levinson, Marc, red., *Fakta och myter om globaliseringen – En artikelserie ur The Economist*. London/Stockholm: The Economist/Timbro.